

Bridging views for a rights-based approach to pre-trial detention

D3.2 Οδηγός ευρωπαϊκών προτύπων

Ημερομηνία: Νοέμβριος 2025

Όνομα και αριθμός παραδοτέου	D3.2 Οδηγός ευρωπαϊκών προτύπων
Αριθμός πακέτου εργασίας	3
Συγγραφείς/εις	Ζωή Κασάπη, Κατερίνα Πουρνάρα, ΚΕΣΔ (Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου)

Πίνακας περιεχομένων

Εισαγωγή στον Οδηγό Ευρωπαϊκών Προτύπων.....	4
Ιστορικό.....	8
Το Συμβούλιο της Ευρώπης	8
Η Ευρωπαϊκή Ένωση	13
Τα δικαιώματα των κρατουμένων.....	17
Συγκριτική αξιολόγηση των πλαισίων του ΣτΕ και της ΕΕ.....	21
Ευρωπαϊκά πρότυπα για την πρόσβαση στη δικαιοσύνη	25
Πρόσβαση σε νομικές πληροφορίες.....	27
Πρόσβαση σε δικηγόρο: νομικές συμβουλές, εκπροσώπηση και νομική βοήθεια.....	29
Πρακτική πρόσβαση σε δικαστήρια και διαδικασίες	33
Αποτελεσματικά ένδικα μέσα	36
Κατ' αντιμωλία διαδικασία	42
Πρακτική καθοδήγηση για επαγγελματίες.....	45
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι - Πίνακας προτύπων	51
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ - Προσωρινή απόφαση (ΔΕΕ) έναντι συμβουλευτικής γνώμης (ΕΔΔΑ)	54
Πηγές	57

Το παρόν έγγραφο συντάχθηκε αρχικά στην αγγλική γλώσσα. Σε περίπτωση οποιασδήποτε ασυμφωνίας μεταξύ της αγγλικής και της ελληνικής έκδοσης, η αγγλική έκδοση υπερισχύει.

Εισαγωγή στον Οδηγό Ευρωπαϊκών Προτύπων

Πλαίσιο και σκοπός του Οδηγού

Τα δικαιώματα των κρατουμένων καταλαμβάνουν ένα ολοένα και μεγαλύτερο μέρος των θεμελιωδών δικαιωμάτων στις δυτικές δημοκρατίες, καθώς αναγνωρίζεται η εγγενής ασυμμετρία ισχύος μεταξύ του κράτους και του κρατουμένου και οι αντίστοιχες θετικές υποχρεώσεις για την προστασία αυτής της ιδιαίτερα ευάλωτης ομάδας. Οι υποχρεώσεις αυτές είναι ιδιαίτερα αυστηρές στην περίπτωση των προσωρινά κρατούμενων, οι οποίοι αντιμετωπίζουν σοβαρούς περιορισμούς της ελευθερίας τους που πλήττουν βαθιά την αξιοπρέπειά τους, την υγεία τους και τα θεμελιώδη δικαιώματά τους, παρά το γεγονός ότι θεωρούνται αθώοι από νομική άποψη.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΔΑ) έχει επανειλημμένα τονίσει ότι κατά τη διάρκεια της φυλάκισής τους «*οι κρατούμενοι εξακολουθούν να απολαμβάνουν όλα τα θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες, με εξαίρεση το δικαίωμα στην ελευθερία*». ¹ Η αρχή αυτή κατοχυρώνεται επίσης στους Ευρωπαϊκούς Σωφρονιστικούς Κανόνες (ΕΣΚ), οι οποίοι ορίζουν ότι «*τα άτομα που στερούνται της ελευθερίας τους διατηρούν όλα τα δικαιώματα που δεν τους έχουν αφαιρεθεί νόμιμα με την απόφαση που τους καταδικάζει ή τους θέτει υπό κράτηση*». Στην πραγματικότητα, όμως, οι συνθήκες προσωρινής κράτησης σε ολόκληρη την Ευρώπη συχνά δεν πληρούν τα περιφερειακά και διεθνή πρότυπα, λόγω διαρθρωτικών και συστημικών εμποδίων που συνήθως σχετίζονται με τον υπερπληθυσμό, την έλλειψη προσωπικού και τα περιορισμένα ένδικα μέσα κατά των συνθηκών κράτησης, σε συνδυασμό με την αναποτελεσματική εξωτερική εποπτεία.

Όταν τα μεμονωμένα κράτη αποτυγχάνουν, η προσφυγή γίνεται συχνά ενώπιον εθνικών και περιφερειακών δικαστηρίων που εφαρμόζουν περιφερειακούς νόμους και πρότυπα. Το **Συμβούλιο της Ευρώπης** (ΣΤΕ) έχει καταρτίσει ένα εκτενές σύνολο τέτοιων προτύπων, μέσω της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) και της ερμηνείας της από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΔΑ), την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Πρόληψης των Βασανιστηρίων (ΕΠΒ) που παρακολουθεί την εφαρμογή της, καθώς και το ήπιο δίκαιο

¹ Khoroshenko κατά Ρωσίας, αίτηση αριθ [41418/04](#) § 116.

που έχει εκπονήσει η Επιτροπή Υπουργών, με πιο σημαντικό παράδειγμα τους Ευρωπαϊκούς Κανόνες για τις Φυλακές. Τα πρότυπα αυτά επιβάλλουν την προστασία των δικαιωμάτων των κρατουμένων και θεσπίζουν συγκεκριμένες εγγυήσεις για να διασφαλιστεί η αποτελεσματική άσκησή τους, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος σε αποτελεσματικά ένδικα μέσα, σύμφωνα με το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ.

Η **Ευρωπαϊκή Ένωση** (ΕΕ) άρχισε πρόσφατα να ασχολείται με ζητήματα κράτησης στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ (δηλαδή σε περιπτώσεις διασυνοριακής δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις). Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) αποφάνθηκε, στην ιστορική απόφασή του στην υπόθεση *Aranyosi και Căldăraru*,² ότι τα κράτη μέλη που εφαρμόζουν ένα ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης (EAW) πρέπει να προσδιορίσουν εάν το ζητούμενο πρόσωπο διατρέχει πραγματικό κίνδυνο απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης λόγω των συνθηκών κράτησης στο κράτος μέλος έκδοσης και να αποφασίσουν σχετικά με την αναβολή ή τον τερματισμό της διαδικασίας παράδοσης. Σε απάντηση, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε το 2022 Σύσταση σχετικά με τα διαδικαστικά δικαιώματα των υπόπτων και των κατηγορουμένων που τελούν υπό προσωρινή κράτηση και τις υλικές συνθήκες κράτησης,³ παρέχοντας ένα συγκεκριμένο, αν και μη δεσμευτικό, πλαίσιο για την κράτηση σε τομείς που υπάγονται στην αρμοδιότητα της ΕΕ. Η Σύσταση καλεί τα κράτη μέλη να διασφαλίσουν ότι οι κρατούμενοι έχουν πρόσβαση σε νομική συνδρομή, σε αποτελεσματικούς μηχανισμούς υποβολής καταγγελιών για να αμφισβητήσουν τις συνθήκες κράτησής τους, σε πληροφορίες σχετικά με τους κανόνες που διέπουν την κράτησή τους, σε υπηρεσίες μετάφρασης και διερμηνείας, εάν χρειαστεί, καθώς και σε άλλες διαδικαστικές εγγυήσεις που διευκολύνουν την πρόσβασή τους στη δικαιοσύνη.

Ο παρών οδηγός περιέχει μια συλλογή περιφερειακών προτύπων σχετικά με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη ως βασική εγγύηση των δικαιωμάτων των κρατουμένων. Παρέχει στους ευρωπαίους δικηγόρους βασικές γνώσεις και πρακτικές οδηγίες για να επικαλεστούν με επιτυχία το ευρωπαϊκό πλαίσιο σχετικά με την κράτηση στις υποθέσεις που εκδικάζουν τα εθνικά και ευρωπαϊκά δικαστήρια και να διευκολύνουν την αποκατάσταση των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που υπέστησαν οι πελάτες τους οι οποίοι βρίσκονται σε προσωρινή κράτηση εν αναμονή της ποινικής τους δίκης. Τέλος, ο οδηγός παρέχει συγκριτική ανάλυση των δύο βασικών περιφερειακών πλαισίων (ΣτΕ και ΕΕ) και της προστιθέμενης αξίας του καθενός σε συγκεκριμένες περιπτώσεις.

² Ενωμένες υποθέσεις [C-404/15 και C-659/15 PPU](#) (τμήμα μείζονος συνθέσεως), 5 Απριλίου 2016.

³ Σύσταση (ΕΕ) 2023/681 της Επιτροπής της 8ης Δεκεμβρίου 2022.

Πεδίο εφαρμογής

Ο παρών οδηγός επικεντρώνεται αποκλειστικά στα δικαιώματα των υπόπτων και των κατηγορουμένων που βρίσκονται σε προσωρινή κράτηση. Η παρακάτω ανάλυση αφορά τα δικαιώματα, τις καταγγελίες και τα αιτήματα που σχετίζονται ειδικά με τις συνθήκες κράτησης και τους διαθέσιμους μηχανισμούς αμφισβήτησης ή επανόρθωσης των παραβιάσεων των δικαιωμάτων των κρατούμενων. Δεν αφορά άλλες μορφές στέρησης της ελευθερίας ή δικονομικές εγγυήσεις που σχετίζονται με την κύρια ποινική διαδικασία. Συγκεκριμένα, από το πεδίο εφαρμογής του οδηγού εξαιρούνται τα εξής: κράτηση σε αστυνομικό τμήμα, διοικητική κράτηση μεταναστών και αιτούντων άσυλο, φυλάκιση/κάθειρξη, αστική/διοικητική κράτηση και υποχρεωτική νοσηλεία σε ψυχιατρικές κλινικές.

Γεωγραφικό πεδίο εφαρμογής: ο οδηγός καλύπτει τις χώρες που υπάγονται στη δικαιοδοσία της ΕΕ και/ή του Συμβουλίου της Ευρώπης, χωρίς ιδιαίτερη έμφαση στα κράτη μέλη που αποτελούν στόχο του έργου DIGNITY (Ελλάδα, Πορτογαλία, Ουκρανία). Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις γίνονται αναφορές σε αποφάσεις που αφορούν τις χώρες αυτές. Αυτές θα περικλείουν γενικές αρχές με ευρύτερες εφαρμογές.⁴

Σχετικοί ορισμοί

- **Προσωρινή κράτηση:** Στέρηση της ελευθερίας ενός υπόπτου ή κατηγορουμένου πριν από την καταδικαστική απόφαση, βάσει εντάλματος προσωρινής κράτησης.
- **Φυλακή/χώρος προσωρινής κράτησης:** Εγκατάσταση ειδικά σχεδιασμένη για την παραμονή προσωρινά κρατούμενων, συνήθως χωριστά από τους καταδικασμένους κρατούμενους.
- **Ύποπτος:** Κάθε πρόσωπο που έχει ειδοποιηθεί ή με άλλο τρόπο επισήμως ενημερωθεί από τις αρμόδιες αρχές ότι είναι ύποπτο για ποινικό αδίκημα ή που υπόκειται σε ανακριτικές πράξεις υπό αυτή την ιδιότητα.
- **Κατηγορούμενο πρόσωπο:** Κάθε πρόσωπο που κατηγορείται για ποινικό αδίκημα και τελεί υπό προσωρινή κράτηση εν αναμονή της δίκης ή της καταδικαστικής απόφασης.

⁴ Για μια λεπτομερή ανάλυση της εφαρμογής των υφιστάμενων προτύπων σχετικά με την πρόσβαση των προσωρινά κρατούμενων στη δικαιοσύνη στις τρεις χώρες-στόχους του έργου DIGNITY (Ελλάδα, Πορτογαλία, Ουκρανία), ανατρέξτε στην ερευνητική έκθεση που δημοσιεύθηκε στο πλαίσιο του έργου.

- **Μηχανισμός καταγγελιών:** Μια επίσημη δίοδος, δικαστική ή διοικητική, μέσω της οποίας οι κρατούμενοι μπορούν να αμφισβητήσουν τις συνθήκες κράτησής τους ή να ζητήσουν επανόρθωση.
- **Αποτελεσματικά ένδικα μέσα:** Μια νομική οδός που επιτρέπει στους κρατούμενους να επιτύχουν δίκαιη και έγκαιρη επανεξέταση των παραβιάσεων των δικαιωμάτων τους, σύμφωνα με το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ και το άρθρο 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ.
- **Ευάλωτες ομάδες:** Οι κρατούμενοι που, λόγω ηλικίας, φύλου, κατάστασης υγείας, αναπηρίας ή άλλων χαρακτηριστικών, χρειάζονται ειδικές εγγυήσεις.
- **Πρότυπα ήπιου δικαίου:** Μη δεσμευτικά κείμενα, όπως οι ευρωπαϊκοί σωφρονιστικοί κανόνες, τα πρότυπα της ΕΠΒ και οι συστάσεις της ΕΕ, τα οποία, αν και δεν έχουν επίσημη δεσμευτική ισχύ, παρέχουν έγκυρη καθοδήγηση για την ερμηνεία και την πρακτική.
- **Πιλοτική απόφαση:** Ειδική διαδικασία που χρησιμοποιείται από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για την αντιμετώπιση συστημικών ή διαρθρωτικών προβλημάτων σε ένα κράτος που προκαλούν πολλές παρόμοιες παραβιάσεις της Σύμβασης (άρθρο 61 του Κανονισμού του Δικαστηρίου).
- **Οιονεί πιλοτική απόφαση:** Παρόμοια με την πιλοτική απόφαση, αλλά χωρίς να εφαρμόζεται επίσημα η πιλοτική διαδικασία του άρθρου 61. Σε τέτοιες περιπτώσεις, το Δικαστήριο επισημαίνει την ανάγκη λήψης γενικών μέτρων ή μεταρρυθμίσεων για την πρόληψη μελλοντικών παραβιάσεων, αλλά δεν αναστέλλει τις σχετικές παρεμφερείς υποθέσεις ούτε ορίζει προθεσμίες.

Ιστορικό

Το παρόν κεφάλαιο εξετάζει την εξέλιξη του Συμβουλίου της Ευρώπης και της ΕΕ όσον αφορά τα δικαιώματα των κρατουμένων. Παρέχει μια γενική επισκόπηση του περιφερειακού κανονιστικού πλαισίου, συμπεριλαμβανομένων των νόμων, της νομολογίας και του ήπιου δικαίου, ως προοίμιο για τη λεπτομερή ανάλυση των προτύπων που σχετίζονται με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, και περιγράφει τα βασικά δικαιώματα των προσωρινά κρατουμένων σε σχέση με τις συνθήκες κράτησής τους.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης

Ιστορική εξέλιξη

Από την ίδρυσή του, το ΣτΕ θεωρούσε τα πρότυπα των φυλακών αναπόσπαστο μέρος της αποστολής του για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Στη δεκαετία του 1950 και του 1960 διατυπώθηκαν οι πρώτες συστάσεις για την ανθρώπινη μεταχείριση των κρατουμένων, οι οποίες ακολουθήθηκαν από την υιοθέτηση των Ευρωπαϊκών Ελάχιστων Κανόνων για τη Μεταχείριση των Κρατουμένων το 1973. Το 1987, οι εν λόγω συστάσεις αντικαταστάθηκαν από τους **Ευρωπαϊκούς Σωφρονιστικούς Κανόνες**, ένα μη δεσμευτικό αλλά με μεγάλη επιρροή κείμενο ήπιου δικαίου. Με την πάροδο του χρόνου, η Επιτροπή Υπουργών εξέδωσε στοχευμένες συστάσεις για θέματα όπως ο υπερπληθυσμός (1999) και η αποφυλάκιση υπό όρους (2003). Η σύσταση της **Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (ΕΠΒ)** το 1987 στο πλαίσιο της **Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων** εισήγαγε ένα σύστημα προληπτικής παρακολούθησης. Το ΕΔΔΑ, από την πλευρά του, ανέπτυξε τη νομολογία του από τη δεκαετία του 1970 και μετά, με σημαντικές αποφάσεις στις δεκαετίες του 1990 και του 2000, οι οποίες έθεσαν τη βάση για μια προσέγγιση των συνθηκών κράτησης με βάση τα δικαιώματα. Κατά συνέπεια, το Συμβούλιο της Ευρώπης μεταπήδησε σταδιακά από γενικές αρχές σε ένα πυκνό δίκτυο δεσμευτικής νομολογίας και μη δεσμευτικών αλλά έγκυρων προτύπων.

Η ΕΣΔΑ μέσα από το πρίσμα της νομολογίας του ΕΔΔΑ

Η ΕΣΔΑ παραμένει ο ακρογωνιαίος λίθος των δικαιωμάτων των κρατουμένων στην Ευρώπη. Το άρθρο 3, το οποίο απαγορεύει τα βασανιστήρια και την απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση, δεν μπορεί να παρακαμφθεί και έχει αποτελέσει τη νομική βάση για εκτεταμένη νομολογία σχετικά με τις συνθήκες κράτησης. Το ΕΔΔΑ διευκρινίζει ότι τα κράτη πρέπει «να οργανώνουν το σωφρονιστικό τους σύστημα κατά τρόπο που να διασφαλίζει τον σεβασμό της αξιοπρέπειας των κρατουμένων,

ανεξάρτητα από τις οικονομικές ή υλικοτεχνικές δυσκολίες». ⁵ Το Δικαστήριο εξετάζει συχνά το άρθρο 3 σε συνδυασμό με το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ σχετικά με το δικαίωμα αποτελεσματικών ένδικων μέσων που εγγυάται τόσο προληπτικά όσο και αντισταθμιστικά αποτελέσματα σε περιπτώσεις παραβίασης. Μεταξύ πολλών σχετικών αποφάσεων, αρκετές πιλοτικές και οιονεί πιλοτικές αποφάσεις αφορούν συστημικά προβλήματα:

- Στην υπόθεση *Ananyev και άλλοι κατά Ρωσίας* (πιλοτική απόφαση), ⁶ το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι οι ανεπαρκείς συνθήκες κράτησης αποτελούσαν ένα επαναλαμβανόμενο διαρθρωτικό πρόβλημα, ιδίως όσον αφορά την έλλειψη χώρου ύπνου, την περιορισμένη πρόσβαση σε φως και καθαρό αέρα και την ανύπαρκτη ιδιωτικότητα κατά τη χρήση των εγκαταστάσεων υγιεινής. Απαιτούσε επίσης από τη Ρωσία να θεσπίσει αποτελεσματικά προληπτικά και αντισταθμιστικά εσωτερικά ένδικα μέσα, τα οποία θα επέτρεπαν στους κρατούμενους να εξετάζουν άμεσα και αποτελεσματικά τις καταγγελίες τους από ανεξάρτητη αρχή ή δικαστήριο που έχει την εξουσία να διατάξει διορθωτικά μέτρα.
- Στην υπόθεση *Torreggiani και άλλοι κατά Ιταλίας* (πιλοτική απόφαση), ⁷ το Δικαστήριο εστίασε στη σοβαρή έλλειψη προσωπικού χώρου κατά τη διάρκεια μακρών περιόδων κράτησης, που κυμαίνονταν από δεκατέσσερις έως πενήντα τέσσερις μήνες. Διαπίστωσε ότι οι συνθήκες αυτές δεν αποτελούσαν μεμονωμένο περιστατικό, αλλά προέρχονταν από ένα συστημικό πρόβλημα που απορρέει από μια χρόνια δυσλειτουργία του ιταλικού συστήματος φυλακών.
- Στην υπόθεση *Varga κατά Ουγγαρίας* (πιλοτική απόφαση), ⁸ το Δικαστήριο ασχολήθηκε για άλλη μια φορά με τη σοβαρή έλλειψη προσωπικού χώρου, σε συνδυασμό με την έλλειψη ιδιωτικότητας, τις κακές υλικές συνθήκες (έλλειψη εξαερισμού, προσβολές από έντομα, περιορισμένη πρόσβαση σε ντους) και τον περιορισμένο χρόνο εκτός κελιού. Επικαλέστηκε τις εκθέσεις της ΕΠΒ για χρόνια υπερπληθυσμό και ενθάρρυνε την Ουγγαρία να παράσχει αποτελεσματικά ένδικα μέσα που να εγγυώνται πραγματικά αποτελεσματική επανόρθωση για τις παραβιάσεις της Σύμβασης που οφείλονται στον υπερπληθυσμό των φυλακών.

⁵ Ebedin Abi κατά Τουρκίας, αίτηση αριθ. [10839/09](#) § 29, βλ. επίσης Benediktov κατά Ρωσίας, αριθ. [106/02](#), § 37, 10, Sukhonov κατά Ρωσίας, αριθ. [63955/00](#), § 31, 27.

⁶ Αιτήσεις αριθ. [42525/07](#) και [60800/08](#).

⁷ Αιτήσεις αριθ. [43517/09](#), [46882/09](#), [55400/09](#) κ.α.

⁸ Αιτήσεις αριθ. [14097/12](#), [45135/12](#), [73712/12](#) κ.α.

Το ΕΔΔΑ έχει επίσης εκδώσει αποφάσεις σχετικά με τις συνθήκες κράτησης στην Ελλάδα, την Πορτογαλία και την Ουκρανία:

- Στην υπόθεση *Νησιώτης κατά Ελλάδας* (οιονεί πιλοτική απόφαση), ⁹ το Δικαστήριο εξέτασε το σοβαρό πρόβλημα του υπερπληθυσμού στη φυλακή των Ιωαννίνων, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα τον εξαιρετικά περιορισμένο προσωπικό χώρο, με 30 κρατούμενους να μοιράζονται έναν κοιτώνα 50 m², την έλλειψη γενικής υγιεινής και τη μετάδοση μεταδοτικών ασθενειών, τα οποία, στο σύνολό τους, συνιστούν απάνθρωπη και/ή ταπεινωτική μεταχείριση. Αν και δεν πρόκειται για πιλοτική απόφαση, ¹⁰ η υπόθεση Νησιώτη καθιέρωσε τον συστημικό και χρόνιο χαρακτήρα του υπερπληθυσμού των φυλακών στην Ελλάδα. Η εκτέλεσή του παρακολουθείται από την Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης.
- Η υπόθεση *Petrescu κατά Πορτογαλίας* (οιονεί πιλοτική απόφαση) ¹¹ αφορούσε επίσης τον υπερπληθυσμό των φυλακών, την έλλειψη υγιεινής και θέρμανσης και τις ανθυγιεινές συνθήκες. Αν και το Δικαστήριο δεν κατέφυγε στη διαδικασία της πιλοτικής απόφασης, βασίστηκε στις εκθέσεις της ΕΠΒ και στο γεγονός ότι οι υλικές συνθήκες κράτησης στην Πορτογαλία δεν είχαν εξεταστεί, καθώς οι περισσότερες υποθέσεις τα τελευταία χρόνια είχαν απορριφθεί μετά από φιλικές διευθετήσεις, για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι τα ζητήματα αυτά είναι συστημικά και διαρθρωτικά και ότι θα πρέπει να θεσπιστεί ένας καλύτερα ενοποιημένος μηχανισμός καταγγελιών για να εξασφαλιστεί η αποτελεσματική αποκατάσταση των παραβιάσεων των δικαιωμάτων.
- Η υπόθεση *Sukachon κατά Ουκρανίας* (πιλοτική απόφαση) ¹² αφορούσε τον υπερπληθυσμό και άλλα επαναλαμβανόμενα ζητήματα που σχετίζονται με τις υλικές συνθήκες κράτησης και εκδόθηκε ενώ εκκρεμούσαν ενώπιον του ΕΔΔΑ περίπου 120 εκ πρώτης όψευς βάσιμες προσφυγές κατά της Ουκρανίας. Το Δικαστήριο εξέτασε το ελάχιστο εθνικό πρότυπο των 2,5 m² προσωπικού χώρου ανά κρατούμενο και συνέστησε τη συχνότερη χρήση μη σωφρονιστικών μέτρων. Υπογράμμισε, ειδικότερα, την ανάγκη θέσπισης αποτελεσματικών ένδικων μέσων, με έμφαση στα προληπτικά μέτρα και στη σύσταση εποπτικής αρχής με αρμοδιότητα να διερευνά καταγγελίες και να εκδίδει δεσμευτικές και εκτελεστές αποφάσεις. Λόγω της επίμονης και μακροχρόνιας φύσης του

⁹ Αίτηση αριθ. [34704/08](#).

¹⁰ Η διαδικασία αυτή προστέθηκε στον Κανονισμό του Δικαστηρίου στις 21 Φεβρουαρίου 2011.

¹¹ Αίτηση αριθ. [23190/17](#).

¹² Αίτηση αριθ. [14057/17](#).

ζητήματος, το Δικαστήριο ζήτησε να τεθεί συγκεκριμένο χρονικό όριο για την εφαρμογή του μέτρου, το αργότερο 18 μήνες μετά την έκδοση της απόφασης.

ΕΔΔΑ και ΕΕΣ ¹³

Το ΕΔΔΑ έχει ασχοληθεί με τις συνθήκες κράτησης στα κράτη μέλη της ΕΕ σε υποθέσεις που αφορούν ευρωπαϊκά εντάλματα σύλληψης (ΕΕΣ). Η προσέγγιση του Δικαστηρίου στηρίζεται στο **τεκμήριο ισοδύναμης προστασίας** (τεκμήριο του Βοσπόρου), το οποίο θεσπίστηκε στην υπόθεση *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi* κατά Ιρλανδίας, ¹⁴ και αναπτύχθηκε περαιτέρω στην υπόθεση *Michaud* κατά Γαλλίας. ¹⁵ Η ισοδύναμη προστασία συνεπάγεται ότι τα κράτη μέλη τόσο του Συμβουλίου της Ευρώπης όσο και της ΕΕ θεωρείται ότι εξακολουθούν να συμμορφώνονται με τη Σύμβαση κατά την εφαρμογή των υποχρεώσεων που απορρέουν από την ιδιότητά τους ως μέλη της ΕΕ, υπό την προϋπόθεση ότι «*έχει αξιοποιηθεί πλήρως το δυναμικό του μηχανισμού εποπτείας των θεμελιωδών δικαιωμάτων που προβλέπεται από το δίκαιο της ΕΕ*». ¹⁶ Το τεκμήριο ισχύει επίσης για τους μηχανισμούς αμοιβαίας αναγνώρισης της ΕΕ, εφόσον δεν χρησιμοποιούνται «αυτόματα και μηχανικά». ¹⁷

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο ασχολήθηκε με τις συνθήκες κράτησης στο κράτος μέλος έκδοσης, βάσει του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ:

- Στην υπόθεση *Bivolaru και Moldovan* κατά Γαλλίας ¹⁸ διαπιστώθηκε ότι οι προϋποθέσεις παράδοσης που προβλέπονται στην απόφαση-πλαίσιο ¹⁹ για το ΕΕΣ– δηλαδή ότι το κράτος μέλος εκτέλεσης πρέπει να αρνηθεί την εκτέλεση εάν οι συνθήκες κράτησης στο κράτος μέλος έκδοσης ενέχουν πραγματικό και εξατομικευμένο κίνδυνο υποβολής σε απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση ή τιμωρία – δεν παρέχουν αυτόνομο περιθώριο ελιγμών και ότι στην συγκεκριμένη περίπτωση εφαρμόζεται η τεκμήριο της ισοδύναμης προστασίας. Ωστόσο, διαπιστώθηκε ότι η παράδοση ενός από τους αιτούντες στη Ρουμανία

¹³ Για έναν πλήρη κατάλογο σχετικών υποθέσεων που αφορούν τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο πλαίσιο της διαδικασίας του ΕΕΣ, ανατρέξτε στο κοινό ενημερωτικό δελτίο σχετικά με το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τα θεμελιώδη δικαιώματα, το οποίο εκδόθηκε από το ΕΔΔΑ και τον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και είναι διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://fra.europa.eu/en/publication/2025/european-arrest-warrant-fundamental-rights-ecthr-cjeu-case-law>.

¹⁴ Αίτηση αριθ. [45036/98](#).

¹⁵ Αίτηση αριθ. [12323/11](#).

¹⁶ *Ανοτιή* κατά Λετονίας [GC], αίτηση αριθ. [17502/07](#), § 101

¹⁷ *ό.π.*, § 116.

¹⁸ Αιτήσεις αριθ. [40324/16](#) και [12623/17](#).

¹⁹ 2002/584/ΔΕΥ: Απόφαση-πλαίσιο του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2002, σχετικά με το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών

ενέχει σοβαρό κίνδυνο υποβολής του σε μεταχείριση που παραβιάζει το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ, ενισχύοντας έτσι την υποχρέωση δέουσας επιμέλειας που βαρύνει τα κράτη μέλη να διασφαλίζουν ότι η παράδοση του αιτούμενου προσώπου δεν θα οδηγήσει σε παραβίαση των δικαιωμάτων του.

- Στην υπόθεση *Ighaoua* και άλλοι κατά του Ηνωμένου Βασιλείου ²⁰ το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η ίδια υποχρέωση να διασφαλίζεται η προστασία από τα βασανιστήρια και την απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση ισχύει στις περιπτώσεις όπου η παράδοση σε κράτος μέλος συνεπάγεται τον κίνδυνο να υποστεί τέτοια μεταχείριση σε τρίτη χώρα. Οι προσφεύγοντες στην παρούσα υπόθεση ισχυρίστηκαν ότι η παράδοσή τους στις ιταλικές αρχές θα οδηγούσε στη μεταγωγή τους στην Τυνησία, όπου θα εκτίθεντο σε πραγματικό κίνδυνο να υποβληθούν σε βασανιστήρια, γεγονός γνωστό στο Ηνωμένο Βασίλειο ως κράτος εκτέλεσης.

Η ΕΠΒ

Η ΕΠΒ είναι το βασικό ευρωπαϊκό όργανο παρακολούθησης των συνθηκών κράτησης, το οποίο επισκέπτεται χώρους κράτησης και εκδίδει εκθέσεις με λεπτομερείς συστάσεις ανά χώρα. Παρότι δεν αποτελεί νομικά δεσμευτικό όργανο, τα πορίσματά του συχνά αναφέρονται από το ΕΔΔΑ και τα εθνικά δικαστήρια ως έγκυρη καθοδήγηση.

Εκτός από το ρόλο της ως παρατηρητής, η ΕΠΒ εκδίδει επίσης [ετήσιες γενικές εκθέσεις](#) οι οποίες συνήθως περιλαμβάνουν ενότητες για συγκεκριμένα θέματα, όπως η καταπολέμηση του υπερπληθυσμού των φυλακών, το όριο αξιοπρέπειας και οι μηχανισμοί καταγγελιών. Η 26η Γενική Έκθεσή της (2016) ασχολείται με το θέμα της προσωρινής κράτησης, τονίζοντας τη σημασία των σχετικών προτύπων για ένα μεγάλο μέρος του ευρωπαϊκού σωφρονιστικού πληθυσμού (25% κατά μέσο όρο) και υπογραμμίζοντας την ανάγκη για αυξημένη επαγρύπνηση υπό το πρίσμα της αρχής της αθωότητας. Τα αναφερόμενα πρότυπα περιλαμβάνουν:

- Προγράμματα υποδοχής και εισαγωγής, που παρέχουν προφορικές και γραπτές πληροφορίες, λαμβάνοντας δεόντως υπόψη τις ανάγκες των κρατούμενων με δυσκολίες στην ανάγνωση και τη γραφή, καθώς και των αλλοδαπών που δεν μιλούν τη γλώσσα ή τις γλώσσες που μιλά το προσωπικό,
- Διαχωρισμός των προσωρινά κρατούμενων και των καταδικασμένων κρατούμενων με τρόπο που να επιτρέπει, ωστόσο, τη συμμετοχή σε κοινές

²⁰ Αίτηση αριθ. [46706/08](#).

δραστηριότητες εκτός των κελιών, εάν δεν είναι δυνατή η διοργάνωση ξεχωριστών δραστηριοτήτων,

- Ελάχιστος προσωπικός χώρος διαβίωσης 6 τ.μ. για κελί μονής χρήσης και 4 τ.μ. ανά κρατούμενο για κελί πολλαπλής χρήσης (εξαιρουμένων των χώρων υγιεινής) και αποφυγή κοιτώνων,
- Επαφή με τον έξω κόσμο, με δυνατότητα τουλάχιστον μίας ώρας επισκέψεων την εβδομάδα, καθώς και μίας επιπλέον ώρας επικοινωνίας εξ αποστάσεως, συμπεριλαμβανομένης της επικοινωνίας μέσω υπηρεσιών φωνής μέσω πρωτοκόλλου διαδικτύου (VoIP),
- Η τοποθέτηση σε απομόνωση ή σε συνθήκες που ισοδυναμούν με αυτή στην πράξη (π.χ. πλήρης απαγόρευση της επαφής με άλλους κρατούμενους και/ή τον έξω κόσμο) επιβάλλεται μόνο όταν είναι απολύτως απαραίτητο και ποτέ για να ασκηθεί πίεση με σκοπό την προώθηση της συνεργασίας με το δικαστικό σύστημα.

Οι Ευρωπαϊκοί Σωφρονιστικοί Κανόνες

Οι [Ευρωπαϊκοί Σωφρονιστικοί Κανόνες](#) (που εγκρίθηκαν από την Επιτροπή Υπουργών, με την τελευταία αναθεώρηση το 2020) κωδικοποιούν τις βέλτιστες πρακτικές για τη διοίκηση των φυλακών, αντανakλώντας τις αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αφορούν τις διαδικασίες εισαγωγής, την υγειονομική περίθαλψη, την πειθαρχία, την επαφή με τον έξω κόσμο και τους μηχανισμούς καταγγελιών. Αν και τυπικά συνιστούν μέρος του ήπιου δικαίου, ασκούν σημαντική επιρροή και συχνά επικαλούνται σε δικαστικές διαμάχες και παρακολούθηση.

Οι Ευρωπαϊκοί Σωφρονιστικοί Κανόνες έχουν ρητή εφαρμογή στους προσωρινά κρατούμενους (Κανόνας 10). Τα πρότυπα που αφορούν την κράτησή τους περιλαμβάνονται στο Μέρος VII των Κανόνων (Κανόνες 94-101) και περιλαμβάνουν πρόσθετες εγγυήσεις, όπως: τη δυνατότητα διαμονής σε μονόκλινα κελιά (στο μέτρο του δυνατού) τη δυνατότητα να φορούν τα δικά τους ρούχα, τη διάθεση κατάλληλων εγκαταστάσεων για να συμβουλευονται τον δικηγόρο τους, τη δυνατότητα να δέχονται επιπλέον επισκέψεις και να έχουν πρόσβαση σε πρόσθετες μορφές επικοινωνίας, τη δυνατότητα να εργάζονται, χωρίς όμως να είναι υποχρεωμένοι, τη δυνατότητα να ακολουθούν το καθεστώς των καταδικασμένων κρατουμένων, εάν το ζητήσουν.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση

Η ΕΕ έχει εισέλθει σταδιακά στον τομέα της κράτησης, κυρίως μέσω της επίδρασής της στον τομέα της αμοιβαίας αναγνώρισης αποφάσεων και στην αποτελεσματική λειτουργία της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις. Ο Χάρτης Θεμελιωδών

Δικαιωμάτων και το ΔΕΕ διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο εδώ, ενώ η Σύσταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την κράτηση του 2022 αποτελεί ένα σημαντικό βήμα πολιτικής προς την κατεύθυνση ελάχιστων προτύπων σε ολόκληρη την Ένωση.

Ιστορική εξέλιξη

Η εμπλοκή της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε θέματα κράτησης έχει εξελιχθεί σταδιακά. Το **Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Τάμπερε** το 1999 έδωσε για πρώτη φορά έμφαση στην αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων, χωρίς όμως να δοθεί ουσιαστική προσοχή στις συνθήκες κράτησης. Το **πρόγραμμα της Χάγης** (2004-2009) σηματοδότησε τη σταδιακή αναγνώριση των ανησυχιών για τα θεμελιώδη δικαιώματα. Το **Πρόγραμμα της Στοκχόλμης** (2010-2014) προχώρησε ακόμη περισσότερο, αναγνωρίζοντας ρητά την ανάγκη να αντιμετωπιστούν οι συνθήκες προσωρινής κράτησης για να διασφαλιστεί η αμοιβαία εμπιστοσύνη.

Ο **οδικός χάρτης για τα δικονομικά δικαιώματα** οδήγησε σε μια σειρά οδηγιών (2009-2016) σχετικά με τα δικαιώματα στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, όπως η πρόσβαση σε διερμηνεία, ενημέρωση και νομική συνδρομή, και προέβλεψε την ανάγκη να αντιμετωπιστεί το θέμα της κράτησης. Η **Πράσινη Βίβλος για ζητήματα κράτησης το 2011** ξεκίνησε μια συζήτηση σχετικά με τα ελάχιστα πρότυπα της ΕΕ, αν και η νομοθετική συνέχεια έμεινε στάσιμη. Οι «οδηγίες του οδικού χάρτη» δεν εξετάζουν το ζήτημα των συνθηκών κράτησης, με εξαίρεση την οδηγία 2016/800 σχετικά με τις διαδικαστικές εγγυήσεις για τα παιδιά που είναι ύποπτα ή κατηγορούμενα σε ποινικές διαδικασίες, η οποία καθορίζει τις συνθήκες μεταχείρισης των παιδιών σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας, σύμφωνα με το βέλτιστο συμφέρον τους (άρθρο 12).

Πρόσφατα, η Επιτροπή εξέδωσε **σύσταση σχετικά με τα δικονομικά δικαιώματα των υπόπτων και των κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες και τις συνθήκες κράτησης**. Αν και δεν είναι δεσμευτική, καλεί τα κράτη μέλη να διασφαλίσουν ότι η κράτηση αποτελεί έσχατο μέτρο, να βελτιώσουν τις υλικές συνθήκες και να εγγυηθούν αποτελεσματικά ένδικα μέσα. Δίνει έμφαση στην πρόσβαση σε νομική συνδρομή, σε μηχανισμούς καταγγελιών και σε εναλλακτικές λύσεις στην προσωρινή κράτηση.

Κράτηση εντός του πεδίου εφαρμογής του δικαίου της ΕΕ - Νομολογία του ΔΕΕ ²¹

Η ΕΕ μπορεί να ενεργεί μόνο εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων που της έχουν ανατεθεί από τα κράτη μέλη. ²² Στον τομέα του ποινικού δικαίου, η αρμοδιότητα αυτή εδράζεται στον τίτλο V, κεφάλαιο 4 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) σχετικά με τη δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις, η οποία

²¹ ό.π., 12.

²² Άρθρο 5 Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

επικεντρώνεται στην αμοιβαία αναγνώριση και τη διασυνοριακή συνεργασία, χωρίς να αναφέρεται στην κράτηση. Προκύπτει ότι, μολονότι ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (ΧΘΔ) περιέχει διατάξεις ισοδύναμες με εκείνες της ΕΣΔΑ όσον αφορά την προστασία από τα βασανιστήρια και την απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση ή τιμωρία (άρθρο 4), την προστασία σε περίπτωση απομάκρυνσης, απέλασης ή έκδοσης (άρθρο 19) και την αποτελεσματική προσφυγή (άρθρο 47), αυτές εφαρμόζονται μόνο εντός του πεδίου εφαρμογής του δικαίου της ΕΕ (άρθρο 51).

Ωστόσο, το Δικαστήριο (ΔΕΕ) είχε την ευκαιρία να εξετάσει τις συνθήκες κράτησης στο πλαίσιο της αμοιβαίας αναγνώρισης:

- Στις υποθέσεις *Aranyosi και Căldăraru*,²³ έκρινε ότι η παράδοση βάσει ΕΕΣ μπορεί να αναβληθεί ή να απορριφθεί εάν οι συνθήκες κράτησης στο κράτος έκδοσης κινδυνεύουν να παραβιάσουν το άρθρο 4 του ΧΘΔ. Η νομολογία αυτή υπογράμμισε τον άμεσο αντίκτυπο των προτύπων κράτησης στη λειτουργία της συνεργασίας στον τομέα του ποινικού δικαίου της ΕΕ. Ωστόσο, το Δικαστήριο εξέτασε υποθέσεις στις οποίες, σύμφωνα με πληροφορίες που είναι «αντικειμενικές, αξιόπιστες, συγκεκριμένες και κατάλληλα επικαιροποιημένες» και που αποδεικνύουν συστημικές ή γενικευμένες ελλείψεις, ή ελλείψεις που ενδέχεται να επηρεάζουν ορισμένες ομάδες ατόμων ή χώρους κράτησης.
- Στην υπόθεση *Generalstaatsanwaltschaft Bremen*,²⁴ το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, ακόμη και αν το κράτος μέλος έκδοσης προβλέπει ένδικα μέσα που επιτρέπουν τον έλεγχο της νομιμότητας των συνθηκών κράτησης από την άποψη των θεμελιωδών δικαιωμάτων, οι δικαστικές αρχές εκτέλεσης πρέπει να προβαίνουν σε ατομική αξιολόγηση της κατάστασης κάθε ενδιαφερόμενου, προκειμένου να εκτιμήσουν αν, λόγω των συνθηκών αυτών, υπάρχει πραγματικός κίνδυνος απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης.
- Στην υπόθεση *Dorobantu*,²⁵ το Δικαστήριο εξέτασε την αξιολόγηση των διαθέσιμων πληροφοριών σχετικά με τις συνθήκες κράτησης στο κράτος μέλος έκδοσης, ιδίως στη φυλακή όπου προοριζόταν να κρατηθεί το ζητούμενο πρόσωπο. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η αρχή εκτέλεσης μπορούσε να ζητήσει από την αρχή έκδοσης κάθε πληροφορία που έκρινε σχετική και να βασιστεί στις διαβεβαιώσεις που παρείχε η τελευταία, όταν διαπιστώθηκε οριστική παράβαση του άρθρου 4 ΧΘΔ.

²³ Συνδεδεμένες υποθέσεις [C-404/15](#) και [C-659/15](#) (PPU)

²⁴ Υπόθεση [C-220/18](#) (PPU).

²⁵ Υπόθεση [C-128/18](#).

- Στην υπόθεση E.D.L., ²⁶, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι τα κράτη μέλη δεν πρέπει να εκτελούν ένα ΕΕΣ εάν η παράδοση θα εξέθετε το καταζητούμενο πρόσωπο σε «πραγματικό κίνδυνο [...] να υποστεί σοβαρή, ταχεία και μη αναστρέψιμη επιδείνωση της κατάστασης της υγείας του ή σημαντική μείωση του προσδόκιμου ζωής του». Το κρίσιμο είναι ότι στην υπόθεση αυτή, το ΔΕΕ δεν εφάρμοσε το τεστ δύο σταδίων που θεσπίστηκε στις αποφάσεις Aranyosi και Căldăraru σχετικά με τον συστημικό χαρακτήρα των ελλείψεων στο σωφρονιστικό σύστημα του κράτους έκδοσης.
- Στη GN, ²⁷, το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι η άρνηση εκτέλεσης ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης (EAW) μπορεί επίσης να δικαιολογηθεί σε περιπτώσεις που δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 4 ΧΘΔ, όπου «*συστημικές ή γενικευμένες ελλείψεις στις συνθήκες κράτησης μητέρων μικρών παιδιών και στη φροντίδα των παιδιών αυτών στο κράτος μέλος έκδοσης*» θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε παραβίαση του δικαιώματος στο σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (άρθρο 7 ΧΘΔ) και του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού (συγκεκριμένα άρθρο 24 παράγραφοι 2 και 3 ΧΘΔ).
- Από την άλλη πλευρά, στην υπόθεση Breian, ²⁸, το Δικαστήριο έκρινε ότι, κατά την εξέταση των συνθηκών κράτησης στο κράτος μέλος έκδοσης, η δικαστική αρχή εκτέλεσης δεν μπορούσε να αρνηθεί την εκτέλεση ΕΕΣ βάσει πληροφοριών σχετικά με τις συνθήκες κράτησης στις φυλακές του κράτους μέλους έκδοσης τις οποίες είχε λάβει η ίδια, χωρίς να ζητήσει συμπληρωματικές πληροφορίες από τη δικαστική αρχή έκδοσης. Επιπλέον, η εκτελεστική δικαστική αρχή δεν είχε το δικαίωμα να εφαρμόσει υψηλότερα πρότυπα όσον αφορά τις συνθήκες κράτησης από αυτά που εγγυάται το άρθρο 4 του Χάρτη ή να απαιτήσει από άλλο κράτος μέλος υψηλότερο επίπεδο εθνικής προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων από αυτό που προβλέπει το δίκαιο της Ένωσης. Επομένως, δεν μπορούσαν να απαιτήσουν από την εκδότρια δικαστική αρχή να παράσχει στην εκτελούσα δικαστική αρχή «ακριβές σχέδιο για [...] την εκτέλεση της ποινής» ή «ακριβή κριτήρια για τον καθορισμό ενός συγκεκριμένου καθεστώτος εκτέλεσης», όπως απαιτείται από την εθνική νομοθεσία του εκτελούντος κράτους μέλους.

²⁶ Υπόθεση [C-699/21](#).

²⁷ Υπόθεση [C-261/22](#).

²⁸ Υπόθεση [C-318/24](#).

Τα δικαιώματα των κρατουμένων

Οι κρατούμενοι διατηρούν όλα τα δικαιώματα που δεν αναστέλλονται με την απόφαση που τους καταδικάζει ή τους θέτει σε προσωρινή κράτηση (ΕΣΚ 2). Οι περιορισμοί των δικαιωμάτων αυτών πρέπει να είναι έκτακτοι, αναλογικοί και να δικαιολογούνται από νόμιμους σκοπούς. Ωστόσο, τα δικαιώματα των κρατουμένων έχουν συστηματοποιηθεί στο δίκαιο και τη νομολογία σε ορισμένες βασικές κατηγορίες που παρατίθενται παρακάτω.²⁹ Αν και ο παρών οδηγός επικεντρώνεται στο δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη, ως βασικό εγγυητή για την άσκηση όλων των δικαιωμάτων κατά τη διάρκεια της κράτησης, η παρούσα ενότητα χρησιμεύει ως παράδειγμα για το είδος των ζητημάτων που μπορεί να οδηγήσουν σε παραβιάσεις οι οποίες μπορούν να αποκατασταθούν μέσω αποτελεσματικών ένδικων μέσων.

Ι. Συνθήκες κράτησης, που περιλαμβάνουν:

- Εισαγωγή και τήρηση αρχείων³⁰
- Τοποθέτηση³¹
- Διαμονή³²
- Υγιεινή³³
- Ρούχα και κλινοσκεπάσματα³⁴

²⁹ Ο κατάλογος ακολουθεί την τυπολογία που ακολουθείται στον οδηγό του ΕΔΔΑ για τα δικαιώματα των κρατουμένων, ο οποίος είναι προσβάσιμος στη διεύθυνση <https://ks.echr.coe.int/web/echr-ks/all-case-law-guides>. Οι υποθέσεις που αναφέρονται κατωτέρω αφορούν αποφάσεις του ΕΔΔΑ.

³⁰ Οι σχετικές υποθέσεις περιλαμβάνουν [Hadzhieva κατά Βουλγαρίας](#) (πληροφορίες σχετικά με την οικογενειακή κατάσταση), [Norman κατά Ηνωμένου Βασιλείου](#) (εμπιστευτικότητα οικογενειακών και προσωπικών πληροφοριών), [Cătălin Eugen Micu κατά Ρουμανίας](#) (ιατρικός έλεγχος σε εύλογο χρονικό διάστημα μετά την εισαγωγή), [S. και Marper κατά Ηνωμένου Βασιλείου](#) και [Gardel κατά Γαλλίας](#), (προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα).

³¹ Οι σχετικές υποθέσεις περιλαμβάνουν [Vintman κατά Ουκρανίας](#) και [Khodorkovskiy και Lebedev κατά Ρωσίας](#), (διατήρηση στενών οικογενειακών σχέσεων), [Labaca Larrea κ.α. κατά Γαλλίας](#) και [Fraile Iturralde κατά Ισπανίας](#) (μεταφορές στο πλαίσιο της τρομοκρατίας και σοβαρών εγκλημάτων), [Bamouhammad κατά Βελγίου](#) και [Stanislav Lutsenko κατά Ουκρανίας](#) (ανησυχίες σε περίπτωση αδικαιολόγητων πολλαπλών μεταγωγών).

³² Οι σχετικές υποθέσεις περιλαμβάνουν [Muršić κατά Κροατίας](#), [Σαμαράς κ.α. κατά Ελλάδας](#), [Varga κ.α. κατά Ουγγαρίας](#), [Orchowski κατά Πολωνίας](#), [Ananyev κ.λπ. κατά Ρωσίας](#) (προσωπικός χώρος σε συνδυασμό με πρόσθετους παράγοντες, π.χ. χρόνος εκτός κελιού, διάρκεια κράτησης κ.λπ.), [Lautaru και Seed κατά Ελλάδας](#) και [İlerde και άλλοι κατά Τουρκίας](#) (υπολογισμός του χώρου του κελιού).

³³ Οι σχετικές υποθέσεις περιλαμβάνουν [Ananyev κ.α. κατά Ρωσίας](#), [Szafranśki κατά Πολωνίας](#), [Aleksandr Makaron κατά Ρωσίας](#), [Longin κατά Κροατίας](#) (πρόσβαση σε τουαλέτες και εγκαταστάσεις υγιεινής, προστασία της ιδιωτικής ζωής, [Ananyev κ.α. κατά Ρωσίας](#) και [Neshkov κ.α. κατά Βουλγαρίας](#) (προσβολές από παράσιτα).

³⁴ Οι σχετικές υποθέσεις περιλαμβάνουν [Ananyev κ.α. κατά Ρωσίας](#) (έλλειψη ατομικού χώρου ύπνου), [Nazarenko κατά Ουκρανίας](#) (υποχρέωση να φορούν στολές φυλακών).

- Διατροφή ³⁵
- Άσκηση και αναψυχή ³⁶
- Έρευνες και έλεγχος ³⁷
- Μεταφορά κρατουμένων ³⁸

II. Επαφή με τον έξω κόσμο, που περιλαμβάνει:

- Οικογενειακές επαφές και επισκέψεις ³⁹
- Δικαίωμα στο γάμο ⁴⁰
- Προστασία των διαφόρων μέσων επικοινωνίας ⁴¹

III. Υγειονομική περίθαλψη στη φυλακή, που περιλαμβάνει:

³⁵ Οι σχετικές υποθέσεις περιλαμβάνουν [Dudchenko κατά Ρωσίας](#), [Kadikis κατά Λετονίας \(αριθ. 2\)](#), [Steruleac κατά Μολδαβίας](#) (ανεπαρκής τροφή), [Kornevko και Kornevkon κατά Ουκρανίας](#) (επαρκής διατροφή κατά τον θηλασμό), [D και E.S. κατά Ηνωμένου Βασιλείου](#), [Jakóbski κατά Πολωνίας](#), [Erich και Kastro κατά Ρουμανίας](#) (τρόφιμα που ανταποκρίνονται στις θρησκευτικές πεποιθήσεις), [Ebedin Abi κατά Τουρκίας](#) (ειδικές διατροφικές απαιτήσεις για λόγους υγείας).

³⁶ Οι σχετικές υποθέσεις περιλαμβάνουν [Gladkiy κατά Ρωσίας](#), [Tunis κατά Εσθονίας](#) (χρόνος εκτός κελιού - διάρκεια), [Moiseyev κατά Ρωσίας](#), [Mandić και Jonić κατά Σλοβενίας](#) (κατάλληλες εγκαταστάσεις).

³⁷ Οι σχετικές υποθέσεις περιλαμβάνουν [Wainwright κατά Ηνωμένου Βασιλείου](#), [Leroy και άλλοι κατά Γαλλίας](#), [Van der Ven κατά Κάτω Χωρών](#), [Roth κατά Γερμανίας](#) (αναλογικότητα και αιτιολόγηση των σωματικών ερευνών), [Συριανός κατά Ελλάδας](#) (κυρώσεις για άρνηση σωματικής έρευνας), [Valašinas κατά Λιθουανίας](#), [Adamčo κατά Σλοβακίας \(αριθ. 2\)](#), [S.J. κατά Λουξεμβούργου \(αριθ. 2\)](#) (προσβολή της αξιοπρέπειας), [Dejnek κατά Πολωνίας](#), [Vasilicā Mocanu κατά Ρουμανίας](#), [Gorlov και άλλοι κατά Ρωσίας](#) (παραβίαση της ιδιωτικής ζωής).

³⁸ Οι σχετικές υποθέσεις περιλαμβάνουν [Tomov κ.λπ. κατά Ρωσίας](#) (κατάλογος απαιτήσεων για τη μεταφορά κρατουμένων), [Yakovenko κατά Ουκρανίας](#), [Vlasov κατά Ρωσίας](#), [Jatsōdōn κατά Εσθονίας](#) (ανεπαρκής χώρος εντός των οχημάτων μεταφοράς), [Voicu κατά Ρουμανίας](#), [Engel κατά Ουγγαρίας](#), [Tarariyeva κατά Ρωσίας](#) (μέτρα ασφαλείας κατά του τραυματισμού εν κινήσει), [Sudarkov κατά Ρωσίας](#), [Dudchenko κατά Ρωσίας](#), [Guliyev κατά Ρωσίας](#) (μεταφορά με τρένο).

³⁹ Οι σχετικές υποθέσεις περιλαμβάνουν [Khoroshenko κατά Ρωσίας](#) (υποχρέωση συνδρομής στην επαφή με την οικογένεια), [Aliiev κατά Ουκρανίας](#), [Trosin κατά Ουκρανίας](#) (περιορισμοί στο δικαίωμα της οικογενειακής ζωής), [Kučera κατά Σλοβακίας](#) (περιορισμοί κατά την προσωρινή κράτηση), [Lorsé κ.α. κατά των Κάτω Χωρών](#), [Piechowicz κατά Πολωνίας](#) (φυλακές υψίστης ασφαλείας), [Dickson κατά Ηνωμένου Βασιλείου](#), [Aliiev κατά Ουκρανίας](#) (συζυγικές επισκέψεις), [Płoski κατά Πολωνίας](#), [Schemkamper κατά Γαλλίας](#), [Sannino κατά Ιταλίας](#), [Lind κατά Ρωσίας](#) (άδεια επίσκεψης σε ασθενή συγγενή ή συμμετοχής σε κηδεία).

⁴⁰ Οι σχετικές υποθέσεις περιλαμβάνουν [Frasik κατά Πολωνίας](#), [Chernetskiy κατά Ουκρανίας](#) (αιτιολόγηση των περιορισμών).

⁴¹ Οι σχετικές υποθέσεις περιλαμβάνουν [Enea κατά Ιταλίας](#), [Nuh Uzun κ.α. κατά Τουρκίας](#), [Gullotti κατά Ιταλίας](#) (περιορισμός/παρακολούθηση της αλληλογραφίας), [A.B. κατά Κάτω Χωρών](#), [Davison κατά Ηνωμένου Βασιλείου](#), [Lebois κατά Βουλγαρίας](#), [Bădulescu κατά Πορτογαλίας](#) (επικοινωνία μέσω τηλεφώνου), [Ciupercescu κατά Ρουμανίας \(αριθ. 3\)](#), [Kalda κατά Εσθονίας](#), [Jankovskis κατά Λιθουανίας](#) (χρήση του διαδικτύου).

- Φροντίδα για σωματικές ασθένειες, αναπηρίες και γήρας ⁴²
- Μολυσματικές ασθένειες ⁴³
- Φροντίδα ψυχικής υγείας ⁴⁴
- Εθισμός στα ναρκωτικά ⁴⁵
- Άλλα θέματα που σχετίζονται με την υγεία ⁴⁶

IV. Ασφάλεια και τάξη στη φυλακή, που περιλαμβάνει:

- Χρήση βίας ⁴⁷
- Χρήση μέσων περιορισμού ⁴⁸
- Πειθαρχικά μέτρα και τιμωρία ⁴⁹
- Βία μεταξύ κρατουμένων ⁵⁰

V. Ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας ⁵¹

⁴² Οι σχετικές υποθέσεις περιλαμβάνουν [Σερίφης κατά Ελλάδας](#), [Holomion κατά Μολδαβίας](#), [Ξηρός κατά Ελλάδας](#), [Dorneanu κατά Ρουμανίας](#), [Price κατά Ηνωμένου Βασιλείου](#), [Hüseyin Yıldırım κατά Τουρκίας](#).

⁴³ Οι σχετικές υποθέσεις περιλαμβάνουν [Poghossian v. Georgia](#), [Κοτσάφτης κατά Ελλάδας](#), [Salakhon και Islaymona κατά Ουκρανίας](#), [Δικαίου κ.α. κατά Ελλάδας](#), [Μαρτζάκης και Λουποί κατά Ελλάδας](#).

⁴⁴ Οι σχετικές υποθέσεις περιλαμβάνουν [Sławomir Musiał κατά Πολωνίας](#), [Murray κατά Κάτω Χωρών](#), [Rooman κατά Βελγίου](#), [Kudła κατά Πολωνίας](#).

⁴⁵ Οι σχετικές υποθέσεις περιλαμβάνουν [Marro κ.λπ. κατά Ιταλίας](#), [Πατσάκη κ.λπ. κατά Ελλάδας](#).

⁴⁶ Οι σχετικές υποθέσεις περιλαμβάνουν [Aparicio Benito κατά Ισπανίας](#), [Ελευθεριάδης κατά Ρουμανίας](#) (παθητικό κάπνισμα), [Ünsal και Timtik κατά Τουρκίας](#), [Nevmerzhitsky κατά Ουκρανίας](#), [Yakovlyev κατά Ουκρανίας](#), [Ciorar κατά Μολδαβίας](#), [Karabet κ.α. κατά Ουκρανίας](#) (απεργία πείνας).

⁴⁷ Οι σχετικές υποθέσεις περιλαμβάνουν [Tali κατά Εσθονίας](#), [Bouyid κατά Βελγίου](#), [Davydov κ.α. κατά Ουκρανίας](#), [Kalkan κατά Δανίας](#), [Kukhalashvili κ.α. κατά Γεωργίας](#).

⁴⁸ Οι σχετικές υποθέσεις περιλαμβάνουν [Korneykova και Korneykon κατά Ουκρανίας](#), [Nevmerzhitsky κατά Ουκρανίας](#), [Gorodnichev κατά Ρωσίας](#), [Aggerholm κατά Δανίας](#).

⁴⁹ Οι σχετικές υποθέσεις περιλαμβάνουν [Campbell και Fell κατά Ηνωμένου Βασιλείου](#), [Ezeh και Connors κατά Ηνωμένου Βασιλείου](#) (αύξηση του χρόνου κράτησης), [Štitić κατά Κροατίας](#), [Ramishvili και Kokhreidze κατά Γεωργίας](#), [Ivan Karpenko κατά Ουκρανίας](#), [Ramirez Sanchez κατά Γαλλίας](#), [A.T. κατά Εσθονίας \(αριθ. 2\)](#), [X κατά Τουρκίας](#) (απομόνωση), [Enea κατά Ιταλίας](#) (περιορισμοί των δικαιωμάτων), [Keenan κατά Ηνωμένου Βασιλείου](#) (απομόνωση ως τιμωρία σε περίπτωση ψυχικής ασθένειας).

⁵⁰ Οι σχετικές υποθέσεις περιλαμβάνουν [Premininny κατά Ρωσίας](#), [Yuri Illarionovitch Shchokin κατά Ουκρανίας](#), [D.F. κατά Λετονίας](#).

⁵¹ Οι σχετικές υποθέσεις περιλαμβάνουν [Mozer κατά της Δημοκρατίας της Μολδαβίας και της Ρωσίας](#) (επισκέψεις από ιερέα ή πάστορα), [Moroz κατά Ουκρανίας](#) (άρνηση συμμετοχής σε θρησκευτικές εκδηλώσεις και κατάσχεση θρησκευτικών βιβλίων για προσωρινά κρατούμενους), [Constantin-Lucian Spînu κατά Ρουμανίας](#) (παρακολούθηση θρησκευτικής λειτουργίας κατά τη διάρκεια του Covid-19), [Abdullah Yalçın κατά Τουρκίας \(αριθ. 2\)](#) (άρνηση παραχώρησης αίθουσας για τις προσευχές του), [Korostelev κατά Ρωσίας](#) (τιμωρία για εκδήλωση θρησκευτικών πεποιθήσεων), [Saran κατά Ρουμανίας](#).

VI. Ελευθερία της έκφρασης ⁵²

VII Δικαίωμα ιδιοκτησίας ⁵³

VIII. Εκπαίδευση ⁵⁴

IX. Απαγόρευση των διακρίσεων ⁵⁵

Η παραπάνω λίστα δεν εξαντλεί όλα τα παραδείγματα υποθέσεων. Ο οδηγός του ΕΔΔΑ για τα δικαιώματα των κρατούμενων περιέχει πρόσθετες κατηγορίες δικαιωμάτων - λιγότερο σχετικές με τους προσωρινά κρατούμενους. Εξετάζει επίσης τα δικαιώματα ειδικών κατηγοριών κρατούμενων, συμπεριλαμβανομένων των γυναικών, των παιδιών και των υπηκόων τρίτων χωρών. Για πλήρη κατάλογο της σχετικής νομολογίας, ανατρέξτε στον Οδηγό, που αναφέρεται ανωτέρω, στην υποσημείωση 34. Το επόμενο κεφάλαιο περιλαμβάνει μια εμπεριστατωμένη ανάλυση του δικαιώματος πρόσβασης στη δικαιοσύνη και στα αποτελεσματικά ένδικα μέσα.

[Neagu κατά Ρουμανίας](#), [Mariş κατά Ρουμανίας](#) (εξακρίβωση των αλλαγών στις θρησκευτικές πεποιθήσεις).

⁵² Οι σχετικές υποθέσεις περιλαμβάνουν [Mesut Yurtsever κ.α. κατά Τουρκίας](#), [Mehmet Çiftçi κατά Τουρκίας](#), [Mirgadirov κατά Αζερμπαϊτζάν και Τουρκίας](#) (ελευθερία πληροφόρησης), [Donaldson κατά Ηνωμένου Βασιλείου](#), [Nilsen κατά Ηνωμένου Βασιλείου](#), [Yankov κατά Βουλγαρίας](#), [Zayidov κατά Αζερμπαϊτζάν \(αριθ. 2\)](#), [Bidart κατά Γαλλίας](#), (περιορισμοί στην ελευθερία της έκφρασης).

⁵³ Οι σχετικές υποθέσεις περιλαμβάνουν [Laduna κατά Σλοβακίας](#) (επιστροφή οφειλών), [Michał Korgul κατά Πολωνίας](#), [Siemaszko και Olszyski κατά Πολωνίας](#) (κατάθεση αποταμιεύσεων), [Tendam κατά Ισπανίας](#) (φροντίδα για κατασχεθέντα αντικείμενα).

⁵⁴ Οι σχετικές υποθέσεις περιλαμβάνουν [Velyo Velevev κατά Βουλγαρίας](#), [Uzun κατά Τουρκίας](#), [Κουρέας κ.α. κατά Ελλάδας](#) (αυθαίρετοι έναντι δικαιολογημένων περιορισμών), [Velyo Velevev κατά Βουλγαρίας](#) (πρόσβαση στην εκπαίδευση για τους προσωρινά κρατούμενους), [Mehmet Resit Arslan και Orhan Bingöl κατά Τουρκίας](#) (χρήση ηλεκτρονικού υλικού).

⁵⁵ Οι σχετικές υποθέσεις περιλαμβάνουν [Ēcis κατά Λετονίας](#) (καθολική απαγόρευση της άδειας με βάση το φύλο), [Chaldeyev κατά Ρωσίας](#), [Varnas κατά Λιθουανίας](#), [Gülşay Çetin κατά Τουρκίας](#) (διαφορές στη μεταχείριση με βάση την κατάσταση προσωρινά κρατούμενου/καταδικασμένου), [Μαρτζακλής κ.α. κατά Ελλάδας](#), [Bechi κατά Ρουμανίας](#) (διαχωρισμός κρατούμενων με HIV+), [X κατά Τουρκίας](#) (τοποθέτηση σε προστατευτική απομόνωση λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού).

Συγκριτική αξιολόγηση των πλαισίων του ΣτΕ και της ΕΕ

Ενώ και τα δύο πλαίσια συμβάλλουν στην προστασία των προσωρινά κρατούμενων, διαφέρουν σημαντικά ως προς το πεδίο εφαρμογής τους και τα δυνητικά αποτελέσματά τους.

Εδαφική εμβέλεια. Το Συμβούλιο της Ευρώπης, μέσω της ΕΣΔΑ, καλύπτει και τα 46 κράτη μέλη του με δεσμευτικές υποχρεώσεις. Το πλαίσιο της ΕΕ εφαρμόζεται μόνο στα 27 κράτη μέλη της ΕΕ και μόνο εντός του πεδίου εφαρμογής του δικαίου της ΕΕ.

Δεσμευτική ισχύς. Οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ είναι δεσμευτικές για το εναγόμενο κράτος όσον αφορά την εκάστοτε υπόθεση (άρθρο 46 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ): το κράτος υποχρεούται να συμμορφωθεί με την απόφαση, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει ατομικά μέτρα (αποζημίωση, αποφυλάκιση) και γενικά μέτρα (μεταρρύθμιση του νόμου ή της πολιτικής). Ως εκ τούτου, δεν δημιουργούν αυστηρά νομικό προηγούμενο και δεν δεσμεύουν τρίτα κράτη. Ωστόσο, το Δικαστήριο εφαρμόζει την αρχή της ασφάλειας δικαίου και τείνει να ακολουθεί το καθιερωμένο σκεπτικό του, εκτός εάν υπάρχουν ειδικοί λόγοι για να παρεκκλίνει. Το γεγονός αυτό μπορεί να οδηγήσει σε *de facto* προηγούμενα, αλλά το όριο που εφαρμόζεται είναι σημαντικά χαμηλότερο από αυτό που απαιτείται, π.χ., για την ανάκληση ενός δεδικασμένου στα συστήματα του κοινού δικαίου.

Οι πιλοτικές και οιονεί πιλοτικές αποφάσεις αντιμετωπίζουν διαρθρωτικά και συστημικά ζητήματα, παρέχοντας μια απλουστευμένη διαδικασία για την αντιμετώπιση «επαναλαμβανόμενων» υποθέσεων. Στις πιλοτικές αποφάσεις, το Δικαστήριο εντοπίζει ένα διαρθρωτικό πρόβλημα που έχει οδηγήσει σε παραβίαση και, στη συνέχεια, ορίζει διορθωτικά μέτρα που πρέπει να λάβει το κράτος-καθ' ου για να συμμορφωθεί με τη Σύμβαση και τη νομολογία του Δικαστηρίου. Οι εκκρεμείς αιτήσεις «κλωναποίησης» μπορούν στη συνέχεια να εξεταστούν με μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα: το Δικαστήριο μπορεί είτε να αποφανθεί σύμφωνα με την πιλοτική απόφαση είτε να τις απορρίψει μόλις εφαρμοστούν οι κατάλληλες μεταρρυθμίσεις. Οι οιονεί πιλοτικές αποφάσεις επιτυγχάνουν παρόμοιο αποτέλεσμα χωρίς να επικαλούνται επίσημα την πιλοτική διαδικασία και αναδεικνύουν συστημικές αδυναμίες και καλούν σε γενικά μέτρα, εξορθολογίζοντας έτσι τον χειρισμό επαναλαμβανόμενων υποθέσεων.

Το πλαίσιο του ΣτΕ περιλαμβάνει επίσης **σημαντικό ήπιο δίκαιο**, ιδίως τους Ευρωπαϊκούς Σωφρονιστικούς Κανόνες. Αν και δεν είναι νομικά δεσμευτικοί, οι Κανόνες θεωρούνται ευρέως ως έγκυρα πρότυπα ορθής πρακτικής. Σε ορισμένα κράτη μέλη γίνεται ρητή αναφορά τους στη νομοθεσία και αποκτούν έτσι δεσμευτική ισχύ στο εσωτερικό δίκαιο. Αλλού, μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως ερμηνευτική

καθοδήγηση στο νομικό συλλογισμό, αλλά τα εθνικά δικαστήρια δεν είναι επίσημα υποχρεωμένα να τις εφαρμόζουν και μπορούν να επιλέξουν να μην το πράξουν σε σχετικές υποθέσεις.

Το **πλαίσιο της ΕΕ** συνδυάζει επίσης δεσμευτικά και μη δεσμευτικά μέσα. Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει την ίδια νομική ισχύ με τις Συνθήκες και δεσμεύει τα θεσμικά όργανα της ΕΕ και τα κράτη μέλη, αλλά μόνο όταν αυτά ενεργούν στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ. Συνεπώς, οι διατάξεις του εφαρμόζονται κυρίως σε πλαίσια όπως η αμοιβαία αναγνώριση και η δικαστική συνεργασία. Η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 82 της ΣΛΕΕ και εφαρμόζεται κυρίως μέσω του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, είναι δεσμευτική και διαμορφώνει άμεσα την εθνική πρακτική. Αντίθετα, η ΕΕ **δεν έχει υιοθετήσει δευτερογενή νομοθεσία για την εναρμόνιση των συνθηκών κράτησης**, και κείμενα όπως η Πράσινη Βίβλος του 2011 για ζητήματα κράτησης ή η σύσταση της Επιτροπής του 2022 παραμένουν μη δεσμευτικά νομικά κείμενα χωρίς δεσμευτική ισχύ.

Επίπεδο λεπτομέρειας. Το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει αναπτύξει ιδιαίτερα λεπτομερή νομολογία και ήπιο δίκαιο σχετικά με τα ζητήματα κράτησης. Το ΕΔΔΑ έχει δημιουργήσει ένα ευρύ σώμα νομολογίας σχετικά με το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ, στο οποίο καθορίζονται ελάχιστα πρότυπα για τον χώρο των κελιών, την πρόσβαση στο φως και τον αερισμό, την υγειονομική περίθαλψη, την πειθαρχία και τους μηχανισμούς υποβολής καταγγελιών, ενώ παράλληλα αποσαφηνίζεται το πεδίο εφαρμογής των αποτελεσματικών ένδικων μέσων του άρθρου 13. Η νομολογία αυτή συμπληρώνεται από τα θεματικά πρότυπα της ΕΠΒ, τους Ευρωπαϊκούς Σωφρονιστικούς Κανόνες και μια σειρά συστάσεων της Επιτροπής Υπουργών, τα οποία από κοινού παρέχουν λεπτομερείς οδηγίες για σχεδόν κάθε πτυχή της ζωής των κρατουμένων. Τα εθνικά δικαστήρια και οι διοικήσεις των φυλακών σε όλη την Ευρώπη συχνά βασίζονται σε αυτά τα πρότυπα, ενώ το ίδιο το ΕΔΔΑ συχνά παραθέτει στις αποφάσεις του τα πορίσματα της ΕΠΒ και τους Ευρωπαϊκούς Σωφρονιστικούς Κανόνες. Στην ουσία, το πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης αποτελεί έναν ολοκληρωμένο «κώδικα» προτύπων κράτησης, ο οποίος είναι τόσο δεσμευτικός όσο και ερμηνευτικός.

Αντίθετα, η νομοθεσία της ΕΕ παραμένει πιο γενική, αντανακλώντας τις περιορισμένες αρμοδιότητες της Ένωσης στον τομέα αυτό. Η ΕΕ δεν έχει θεσπίσει δεσμευτικές Οδηγίες για την εναρμόνιση των συνθηκών κράτησης στις φυλακές. Αντίθετα, έχει προσεγγίσει το ζήτημα της κράτησης έμμεσα, κυρίως ως παράγοντα που επηρεάζει τη λειτουργία των μηχανισμών αμοιβαίας αναγνώρισης δικαστικών αποφάσεων. Το ήπιο δίκαιο της έχει διατυπωθεί με ευρύ τρόπο, αντί να καθορίζει συγκεκριμένες, μετρήσιμες υποχρεώσεις. Συνεπώς, ενώ το Συμβούλιο της Ευρώπης παρέχει λεπτομερή και

ουσιαστικά κριτήρια αναφοράς για τις συνθήκες κράτησης, η συμβολή της ΕΕ είναι κυρίως διαδικαστική και λειτουργική: διασφαλίζει ότι οι κακές συνθήκες κράτησης δεν υπονομεύουν την αμοιβαία εμπιστοσύνη και τη δικαστική συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών.

Μηχανισμοί επανόρθωσης. Το ΕΔΔΑ παρέχει μια εξωτερική δικαστική διέξοδο για τα άτομα μετά την εξάντληση των εγχώριων ένδικων μέσων, εξασφαλίζοντας δεσμευτικές αποφάσεις που απαιτούν τόσο ατομικά όσο και γενικά μέτρα συμμόρφωσης. Επιπλέον, σύμφωνα με το Πρωτόκολλο αριθ. 16, το Δικαστήριο μπορεί να εκδίδει συμβουλευτικές γνωμοδοτήσεις κατόπιν αιτήματος των ανώτατων εθνικών δικαστηρίων, προσφέροντας έγκυρη καθοδήγηση για την ερμηνεία της Σύμβασης ακόμη και πριν από την έκδοση οριστικής εθνικής απόφασης. Η διαδικασία αυτή ενισχύει τη συνοχή και παρέχει στους εθνικούς δικαστές ένα προληπτικό εργαλείο για την αποφυγή παραβιάσεων.

Εντός της ΕΕ, τα ένδικα μέσα εξαρτώνται κυρίως από τα εθνικά συστήματα, αλλά ενισχύονται μέσω των δογμάτων του **άμεσου αποτελέσματος** και της **αποτελεσματικότητας**. Ορισμένες διατάξεις του δικαίου της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένου του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, όπου ισχύει, μπορούν να επικαλεστούν άμεσα ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, εφόσον είναι επαρκώς σαφείς, ακριβείς και άνευ όρων. Επιπλέον, σύμφωνα με την αρχή της αποτελεσματικότητας, τα κράτη μέλη πρέπει να διασφαλίζουν ότι τα δικαιώματα που απονέμονται από το δίκαιο της ΕΕ μπορούν να ασκούνται αποτελεσματικά στην πράξη, γεγονός που περιορίζει τη δυνατότητα των εθνικών διαδικαστικών κανόνων να περιορίζουν την πρόσβαση σε ένδικα μέσα. Η προσωρινή διαδικασία του ΔΕΕ (άρθρο 267 ΣΛΕΕ) διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο εδώ: τα εθνικά δικαστήρια μπορούν (και στην περίπτωση των δικαστηρίων τελευταίου βαθμού, οφείλουν) να υποβάλλουν στο ΔΕΕ ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία του δικαίου της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένου του Χάρτη. Μέσω αυτών των αποφάσεων, το Δικαστήριο διαμορφώνει έμμεσα τα μέσα προσφυγής που είναι διαθέσιμα στα κράτη μέλη.

Πρακτικός αντίκτυπος. Παρά την πλούσια νομολογία του ΕΔΔΑ και τα λεπτομερή πρότυπα που έχει αναπτύξει το Συμβούλιο της Ευρώπης, τα διαρθρωτικά προβλήματα εξακολουθούν να υφίστανται, διότι η **εφαρμογή σε εθνικό επίπεδο είναι συχνά μερική ή αργή**. Ο υπερπληθυσμός, η ανεπαρκής υγειονομική περίθαλψη και τα αναποτελεσματικά φάρμακα έχουν αποδοκιμαστεί επανειλημμένα, ωστόσο η παρακολούθηση που πραγματοποίησε η Επιτροπή Υπουργών δείχνει ότι πολλά κράτη εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν βαθιά ριζωμένα προβλήματα. Η περιορισμένη πολιτική βούληση, οι περιορισμοί πόρων και η κατακερματισμένη διοίκηση των φυλακών συμβάλλουν σε αυτό το κενό εφαρμογής. Ως αποτέλεσμα, οι κρατούμενοι

πρέπει συχνά να επιστρέφουν στο Στρασβούργο με «επαναλαμβανόμενες» αιτήσεις, γεγονός που αντικατοπτρίζει τη συστημική αδράνεια που οι πιλοτικές και οιονεί πιλοτικές αποφάσεις έχουν σχεδιαστεί για να αντιμετωπίσουν, αλλά δεν μπορούν να ξεπεραστούν πλήρως.

Αντίθετα, η προστιθέμενη αξία της ΕΕ έγκειται λιγότερο στον καθορισμό ουσιαστικών προτύπων και περισσότερο στη **λειτουργική της επιρροή**. Δεδομένου ότι τα μέσα αμοιβαίας αναγνώρισης, όπως το ΕΕΣ, απαιτούν αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών, η συμμόρφωση με τα πρότυπα κράτησης συνδέεται με τη λειτουργικότητα των μέσων της ΕΕ. Η προσέγγιση της Ένωσης είναι επομένως έμμεση αλλά αποτελεσματική: ενσωματώνοντας τα πρότυπα κράτησης στον μηχανισμό της δικαστικής συνεργασίας, μετατρέπει τη συμμόρφωση σε προϋπόθεση για την ομαλή συμμετοχή στον χώρο της ελευθερίας, της ασφάλειας και της δικαιοσύνης.

Ευρωπαϊκά πρότυπα για την πρόσβαση στη δικαιοσύνη

Η πρόσβαση στη δικαιοσύνη είναι ταυτόχρονα μια διαδικασία αλλά και ένας στόχος και είναι ζωτικής σημασίας για τα άτομα που επιθυμούν να επωφεληθούν από άλλα διαδικαστικά και ουσιαστικά δικαιώματα.⁵⁶ Ως εκ τούτου, αποτελεί βασική συνιστώσα όλων των νομικών συστημάτων που βασίζονται στις δημοκρατικές αξίες, την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και το κράτος δικαίου.⁵⁷ Στο ευρωπαϊκό νομικό σύστημα, η πρόσβαση στη δικαιοσύνη έχει τις ρίζες της στο δικαίωμα σε δίκαιη δίκη (άρθρο 6 της ΕΣΔΑ και 46 του ΧΘΔ) και στο δικαίωμα σε αποτελεσματική προσφυγή (άρθρα 13 της ΕΣΔΑ και 47 του ΧΘΔ). Στο πλαίσιο των συνθηκών κράτησης και των δικαιωμάτων των κρατουμένων, η πρόσβαση στη δικαιοσύνη εξετάζεται συνηθέστερα μέσα από το πρίσμα των άρθρων 3 της ΕΣΔΑ και 4 του ΧΘΔ (ή, πράγματι, άλλων διατάξεων της Σύμβασης ή του ΧΘΔ), σε συνδυασμό με τα άρθρα 13 της ΕΣΔΑ και 47 του ΧΘΔ, αντίστοιχα. Ωστόσο, το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη έχει επίσης εφαρμοστεί στο πλαίσιο της κράτησης (π.χ. δικαίωμα υπεράσπισης και νομικής εκπροσώπησης σε πειθαρχικές διαδικασίες). Σημειώνεται, ωστόσο, ότι το ΕΔΔΑ εξετάζει τις προσφυγές κατά των συνθηκών κράτησης στο πλαίσιο της αστικής πτυχής του δικαιώματος (άρθρο 6 § 1) και έχει επανειλημμένα αποφανθεί ότι η ποινική πτυχή του άρθρου 6 δεν εφαρμόζεται σε αυτές τις περιπτώσεις.⁵⁸

Παρά τις διαφορές στο πεδίο εφαρμογής των δύο περιφερειακών νομικών συστημάτων (βλ. προηγούμενο κεφάλαιο), υπάρχει σημαντική επικάλυψη μεταξύ της ΕΣΔΑ και του Χάρτη. Το άρθρο 53 του ΧΘΔ καθιερώνει ένα ενιαίο επίπεδο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων στα διάφορα νομικά συστήματα που ισχύουν σε κάθε κράτος μέλος, εντός των αντίστοιχων πεδίων εφαρμογής τους. Έχει καθιερωθεί ότι τα δικαιώματα του ΧΘΔ που αντιστοιχούν στα δικαιώματα της ΕΣΔΑ έχουν την ίδια έννοια και το ίδιο πεδίο εφαρμογής με εκείνα που ορίζονται στη Σύμβαση.⁵⁹ Στο ίδιο πνεύμα, η σύσταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με την κράτηση αναφέρει ότι το επίπεδο προστασίας που παρέχουν τα κράτη μέλη «δεν πρέπει ποτέ να υπολείπεται των

⁵⁶ Εγχειρίδιο για το ευρωπαϊκό δίκαιο σχετικά με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και Συμβούλιο της Ευρώπης, 2016.

⁵⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τη Δημοκρατία μέσω του Δικαίου (Επιτροπή της Βενετίας), Κατάλογος ελέγχου του κράτους δικαίου, 2016.

⁵⁸ Βλ. για παράδειγμα Ezei και Connors κατά Ηνωμένου Βασιλείου [GC], αίτηση αριθ. [39665/98](#) και [40086/98](#), Enea κατά Ιταλίας [GC], αίτηση αριθ. [74912/01](#), Gülmez κατά Τουρκίας, αίτηση αριθ. [16330/02](#), κ.α.

⁵⁹ Βλ. Δηλώσεις σχετικά με τις διατάξεις των Συνθηκών, Δήλωση σχετικά με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης «Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης [...] επιβεβαιώνει τα θεμελιώδη δικαιώματα που εγγυάται η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών».

προτύπων που προβλέπονται στον Χάρτη ή στην ΕΣΔΑ, όπως ερμηνεύονται από τη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων». Αυτό σημαίνει ότι η ανεπτυγμένη νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη κατά την κράτηση αποτελεί συχνά το κλειδί για την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης στον τομέα αυτό.

Το παρόν κεφάλαιο παρουσιάζει μια επισκόπηση του νομικού πλαισίου και του πλαισίου ήπιου δικαίου σχετικά με τα βασικά στοιχεία της πρόσβασης στη δικαιοσύνη, κυρίως από τη σκοπιά της νομολογίας του ΕΔΔΑ, με έμφαση σε πέντε βασικές διαδικαστικές εγγυήσεις που έχει θεσπίσει το Δικαστήριο:

- **Πρόσβαση σε νομικές πληροφορίες**
- **Πρόσβαση σε νομικές συμβουλές και εκπροσώπηση, συμπεριλαμβανομένης της νομικής βοήθειας**
- **Πρακτική πρόσβαση σε δικαστήρια και διαδικασίες**
- **Αποτελεσματικά ένδικα μέσα**
- **Κατ' αντιμωλία διεξαγωγή της διαδικασίας**

Αν και ο παρών οδηγός εστιάζει στην πρόσβαση στη δικαιοσύνη για τους προσωρινά κρατούμενους σε σχέση με τις συνθήκες κράτησής τους, ορισμένες γενικές αρχές μπορούν να αντληθούν από αποφάσεις που εστιάζουν σε διαφορετικά θέματα, όπως η πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε σχέση με την κύρια ποινική διαδικασία ή η πρόσβαση στη δικαιοσύνη για τους καταδικασθέντες κρατούμενους.

Κάθε δικονομικό πρότυπο αναλύεται παρακάτω με μια συγκριτική, πολυεπίπεδη προσέγγιση:

1. **Γενική περιγραφή:** συνοπτική περιγραφή του ίδιου του προτύπου και του σκοπού του σε σχέση με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη.
2. **Πλαίσιο της ΕΕ:** αναφορά στα σχετικά πρότυπα ήπιου δικαίου⁶⁰ και νομολογία του ΔΕΕ Εξέταση των σχετικών νομικών προτύπων.
3. **Πλαίσιο του ΣτΕ:** επανεξέταση των σχετικών νομικών προτύπων, όπως προκύπτουν από τη νομολογία του ΕΔΔΑ (συμπεριλαμβανομένου του πλαισίου

⁶⁰ Όπως έχει ήδη εξηγηθεί, η ΕΕ δεν έχει υιοθετήσει δεσμευτικούς κανόνες για την προσωρινή κράτηση.

και της έμμεσης/άμεσης εφαρμογής κάθε απόφασης στην προσωρινή κράτηση), καθώς και του ήπιου δικαίου.⁶¹

Η δομή αυτή επιτρέπει στους επαγγελματίες να προσδιορίσουν τις συγκλίνουσες νομικές απαιτήσεις και να αξιοποιήσουν συγκεκριμένα επιχειρήματα σε όλα τα περιφερειακά συστήματα, προκειμένου να αντιμετωπιστούν πρακτικά κενά στην εθνική εφαρμογή.

Πρόσβαση σε νομικές πληροφορίες

Γενική περιγραφή

Το παρόν πρότυπο θεσπίζει τη θεμελιώδη υποχρέωση να διασφαλίζεται ότι **οι προσωρινά κρατούμενοι ενημερώνονται άμεσα, σαφώς και ολοκληρωμένα** για όλα τα νομικά θέματα που σχετίζονται με την προστασία των δικαιωμάτων τους και την αμφισβήτηση των πράξεων της διοίκησης της φυλακής. Οι πληροφορίες αυτές πρέπει να περιλαμβάνουν τους εσωτερικούς κανονισμούς, τους νόμους και τους κανόνες που διέπουν την καθημερινή ζωή στη φυλακή (όπως έρευνες, επισκέψεις και πειθαρχικές κυρώσεις) καθώς και την ύπαρξη και τα χαρακτηριστικά των διαθέσιμων ένδικων μέσων. Οι πληροφορίες πρέπει να παρέχονται τόσο προφορικά όσο και γραπτά, σε μορφή προσαρμοσμένη στις προσωπικές ανάγκες και περιστάσεις κάθε κρατουμένου. Για παράδειγμα, πρέπει να λαμβάνει υπόψη το επίπεδο αλφαριθμητισμού του κρατουμένου, τη γλωσσική επάρκεια στην επίσημη γλώσσα, την αναπηρία κ.λπ. Οι κρατούμενοι πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να κρατούν πάνω τους την επιστολή των δικαιωμάτων που τους δόθηκε από τις σωφρονιστικές αρχές. Επιπλέον, οι κρατούμενοι θα πρέπει να έχουν πρόσβαση σε ανεξάρτητους νομικούς πόρους και πληροφορίες σχετικά με τα δικαιώματά τους (για παράδειγμα μέσω νομικού υλικού που διατίθεται στη βιβλιοθήκη της φυλακής).

⁶¹ Αν και δεν υπάρχουν συστάσεις της Επιτροπής Υπουργών που να αντιμετωπίζουν συνολικά και ρητά την επιβολή των δικαιωμάτων των προσωρινά κρατούμενων, τα ακόλουθα παρέχουν πληροφορίες για την ευρύτερη θέση του Συμβουλίου της Ευρώπης σε θέματα που σχετίζονται με αυτό το πλαίσιο: η «Σύσταση σχετικά με τη χρήση της προσωρινής κράτησης, τις συνθήκες υπό τις οποίες πραγματοποιείται και την παροχή εγγυήσεων κατά των καταχρήσεων» (2006) Σύσταση αριθ. R (81)7 σχετικά με μέτρα που διευκολύνουν την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, Σύσταση αριθ. R (93)1 σχετικά με την αποτελεσματική πρόσβαση στο δίκαιο και στη δικαιοσύνη για τους πολύ φτωχούς, Σύσταση CM/Rec(2012)12 για την αντιμετώπιση της κατάστασης των αλλοδαπών κρατουμένων, κατευθυντήριες γραμμές του 2021 σχετικά με τη νομική συνδρομή.

Πρότυπα της ΕΕ

Σύσταση της Επιτροπής (ΕΕ) 2023/681 (61): Τα κράτη μέλη θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι όλοι οι κρατούμενοι ενημερώνονται με σαφήνεια για τους κανόνες που ισχύουν στο συγκεκριμένο κατάστημα κράτησης.

Πρότυπα ΣτΕ

➤ Νομολογία

Η υπόθεση **Kalda κατά Εσθονίας (2016)** ⁶² αφορούσε την καταγγελία καταδικασμένου κρατουμένου σχετικά με την άρνηση πρόσβασης σε ορισμένους **ιστότοπους που περιείχαν νομικές πληροφορίες** και υλικό σχετικά με τα θεμελιώδη δικαιώματα. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η προσβασιμότητα των εν λόγω πληροφοριών προάγει την ευαισθητοποίηση του κοινού και τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και έδωσε βάρος στο επιχείρημα των αιτούντων ότι τα εσθονικά δικαστήρια χρησιμοποίησαν τις εν λόγω πληροφορίες και ότι ο αιτών χρειαζόταν πρόσβαση σε αυτές για την προστασία των δικαιωμάτων του στην κύρια διαδικασία. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, στην προκειμένη περίπτωση, ο προσφεύγων είχε ήδη περιορισμένη πρόσβαση στο διαδίκτυο, δυνάμει της εσθονικής νομοθεσίας, μεταξύ άλλων σε επίσημες βάσεις δεδομένων νομοθεσίας και δικαστικών αποφάσεων. Ωστόσο, η καταγγελία του αφορούσε την άρνηση πρόσβασης στους ιστότοπους του Γραφείου Πληροφοριών του Συμβουλίου της Ευρώπης στο Ταλίν, του Καγκελάριου Δικαιοσύνης και του Εσθονικού Κοινοβουλίου. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ. ⁶³

Η υπόθεση **Nuh Uzun και άλλοι κατά Τουρκίας (2022)** ⁶⁴ αφορούσε τη σάρωση και την αποθήκευση της αλληλογραφίας των αιτούντων στον Εθνικό Δικτυακό Διακομιστή Δικαστικών Αρχών για αόριστο χρονικό διάστημα, καθώς και την προσβασιμότητα της νομικής βάσης επί της οποίας διατάχθηκε το μέτρο αυτό. Οι αιτούντες ισχυρίστηκαν ότι η παρέμβαση αυτή στο δικαίωμά τους στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή δεν προβλεπόταν από το νόμο, δεν επιδίωκε κανένα νόμιμο σκοπό και ήταν αυθαίρετη. Το Δικαστήριο παρατήρησε ότι, για να θεωρηθεί μια παρέμβαση σε ένα δικαίωμα της Σύμβασης ως «*προβλεπόμενη από τον νόμο*», πρέπει να είναι επαρκώς προσβάσιμη, προβλέψιμη και ακριβής, ώστε να επιτρέπει στο άτομο – με τη βοήθεια ενημερωμένων συμβουλών, εάν είναι απαραίτητο – να ρυθμίζει τη συμπεριφορά του. ⁶⁵ Το Δικαστήριο σημείωσε ότι το εν λόγω μέτρο δεν βασιζόταν σε καμία νομοθετική ή διοικητική

⁶² Αίτηση αριθ. [17429/10](#).

⁶³ Ομοίως: Ramazan Demir κατά Τουρκίας (2021), αίτηση αριθ. [68550/17](#).

⁶⁴ Αίτηση αριθ. [49341/18](#).

⁶⁵ § 84.

διάταξη, αλλά σε εσωτερική, αδημοσίευτη οδηγία του Υπουργείου Δικαιοσύνης, η οποία προοριζόταν να διανεμηθεί στους εισαγγελείς και στη διοίκηση των φυλακών.⁶⁶ Ως εκ τούτου, διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ.

➤ **Ήπιο δίκαιο**

Η ΕΠΒ: Οι κρατούμενοι πρέπει να λαμβάνουν προφορικές πληροφορίες και ένα αναλυτικό ενημερωτικό φυλλάδιο, το οποίο πρέπει να διατίθεται σε κατάλληλο αριθμό γλωσσών. Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δίνεται στο να διασφαλίζεται ότι οι παρεχόμενες πληροφορίες γίνονται κατανοητές από κρατούμενους με δυσκολίες ανάγνωσης και γραφής και από αλλοδαπούς υπηκόους που δεν μιλούν τη γλώσσα ή τις γλώσσες που ομιλεί το προσωπικό.⁶⁷

Οι ΕΣΚ: Οι κρατούμενοι πρέπει να ενημερώνονται, κατά την εισαγωγή τους και όσες φορές είναι απαραίτητο στη συνέχεια, για τους κανονισμούς που διέπουν τη σωφρονιστική πειθαρχία και για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους στη φυλακή. Οι πληροφορίες πρέπει να παρέχονται γραπτώς και προφορικά σε γλώσσα που κατανοούν. Πρέπει επίσης να τους επιτραπεί να έχουν στην κατοχή τους γραπτή μορφή των πληροφοριών που τους δόθηκαν (Κανόνας 30).

Οι κρατούμενοι που δεν έχουν δικαστεί (προσωρινά κρατούμενοι) πρέπει να ενημερώνονται ρητά για το δικαίωμά τους σε νομικές συμβουλές (Κανόνας 98).

Πρόσβαση σε δικηγόρο: νομικές συμβουλές, εκπροσώπηση και νομική βοήθεια

Γενική περιγραφή

Ο ρόλος των δικηγόρων και των Δικηγορικών Συλλόγων είναι θεμελιώδης για την προάσπιση του κράτους δικαίου, τη διασφάλιση της πρόσβασης στη δικαιοσύνη και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών.⁶⁸ Ο ρόλος αυτός είναι ακόμη πιο έντονος σε υποθέσεις που αφορούν τη στέρηση της ελευθερίας, όπου ο δικηγόρος γίνεται συχνά η μόνη γέφυρα μεταξύ του κρατουμένου και της κοινωνίας. Αν και το δικαίωμα σε νομική συμβουλή και εκπροσώπηση είναι καθιερωμένο τόσο για τις κύριες ποινικές διαδικασίες όσο και για τις καταγγελίες που υποβάλλονται στα δικαστήρια σχετικά με τις συνθήκες κράτησης, το ίδιο δεν ισχύει σε ανάλογο βαθμό για τις εσωτερικές διοικητικές διαδικασίες που αποσκοπούν στην αμφισβήτηση των συνθηκών κράτησης εντός των φυλακών. Το ίδιο ισχύει και για το δικαίωμα στη νομική συνδρομή, το οποίο παραμένει ανεξερευνήτο σε περιπτώσεις που αφορούν αποκλειστικά θέματα κράτησης.

⁶⁶ Η κυβέρνηση υποστήριξε ότι η εν λόγω οδηγία πρέπει να θεωρηθεί ως εγκύκλιος.

⁶⁷ 26^η γενική έκθεση της ΕΠΒ (2016).

⁶⁸ Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία του επαγγέλματος του δικηγόρου.

Η πρόσβαση σε δικηγόρο συνεπάγεται την εκπροσώπηση από δικηγόρο της επιλογής του ατόμου, τη δυνατότητα να επωφεληθεί από νομική συνδρομή όταν δεν διαθέτει οικονομικά μέσα, τη δυνατότητα να συμβουλευτεί δικηγόρο υπό συνθήκες ιδιωτικότητας και εμπιστευτικότητας, τη διασφάλιση ότι ο δικηγόρος μπορεί να συμμετέχει αποτελεσματικά στις διαδικασίες και, στο πλαίσιο της στέρησης της ελευθερίας, τη διευκόλυνση της επικοινωνίας με τον δικηγόρο του, μεταξύ άλλων μέσω εμπιστευτικής αλληλογραφίας.

Πρότυπα της ΕΕ

Σύσταση της Επιτροπής (ΕΕ) 2023/681 (58-60): Τα κράτη μέλη θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι οι κρατούμενοι έχουν αποτελεσματική πρόσβαση σε δικηγόρο και να σέβονται το απόρρητο των συναντήσεων και άλλων μορφών επικοινωνίας, συμπεριλαμβανομένης της νομικής αλληλογραφίας, μεταξύ των κρατουμένων και των νομικών τους συμβούλων. Οι κρατούμενοι θα πρέπει να μπορούν να έχουν στην κατοχή τους έγγραφα σχετικά με τις νομικές τους διαδικασίες.

Πρότυπα ΣτΕ

➤ Νομολογία

Campbell κατά Ηνωμένου Βασιλείου (1992):⁶⁹ Η σημαντική αυτή υπόθεση αφορούσε το απόρρητο της αλληλογραφίας του προσφεύγοντος με τον δικηγόρο του, ενώ κρατείτο μετά την καταδίκη του σε ισόβια κάθειρξη. Η αλληλογραφία ανοίχθηκε, διαβάστηκε, εξετάστηκε και διορθώθηκε από τις φυλακές για την «πρόληψη της διατάραξης της τάξης ή του εγκλήματος». Το Δικαστήριο εξέτασε την υπόθεση βάσει του άρθρου 8 § 2 της ΕΣΔΑ και επικεντρώθηκε στο κατά πόσον η παρέμβαση στο δικαίωμα του ιδιωτικού και οικογενειακού δικαιώματος ήταν αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία. Στο πλαίσιο αυτό, προσδιόρισε το περιεχόμενο της «εύλογης αιτίας», καθορίζοντας ότι οι σωφρονιστικές αρχές μπορούν να ανοίξουν – όχι να διαβάσουν – μια επιστολή από δικηγόρο προς κρατούμενο μόνο όταν έχουν εύλογη αιτία να πιστεύουν ότι περιέχει **παράνομο περιεχόμενο** το οποίο **δεν έχει αποκαλυφθεί με τα συνήθη μέσα ανίχνευσης**. Η ανάγνωση της αλληλογραφίας ενός κρατουμένου προς και από δικηγόρο, από την άλλη πλευρά, θα πρέπει να επιτρέπεται μόνο σε **εξαιρετικές περιπτώσεις**, όταν οι αρχές έχουν εύλογους λόγους να πιστεύουν ότι **γίνεται κατάχρηση του απορρήτου μεταξύ δικηγόρου και πελάτη**, στο βαθμό που το περιεχόμενο της επιστολής θέτει σε κίνδυνο την ασφάλεια της φυλακής ή την ασφάλεια άλλων ή είναι άλλως ποινικής φύσης. Το τι μπορεί να θεωρηθεί «εύλογη αιτία» εξαρτάται από το σύνολο των περιστάσεων, αλλά **προϋποθέτει την ύπαρξη**

⁶⁹ Αίτηση αριθ. [13590/88](#).

γεγονότων ή πληροφοριών που θα έπειθαν έναν αντικειμενικό παρατηρητή ότι έγινε κατάχρηση του προνομιακού καναλιού επικοινωνίας (§ 48).⁷⁰

Gülmez κατά Τουρκίας (2008):⁷¹ η υπόθεση αφορούσε την εφαρμογή του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη στο πλαίσιο πειθαρχικής διαδικασίας κατά προσωρινά κρατούμενου. Ο αιτών υποστήριξε ότι τα δικαιώματά του παραβιάστηκαν, καθώς τα εθνικά δικαστήρια εξέδωσαν τις αποφάσεις τους σχετικά με την προσφυγή του κατά των πειθαρχικών κυρώσεων που του επιβλήθηκαν χωρίς να διεξαχθεί ακροαματική διαδικασία. Το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 6 § 1 της ΕΣΔΑ. Βασίστηκε στην απόφαση του ότι οι δικαστές που εξέτασαν τις υποθέσεις του αιτούντος έλαβαν τις αποφάσεις τους με βάση τα έγγραφα του φακέλου της υπόθεσης, ενώ οι υπερασπιστικές παρατηρήσεις του αιτούντος ελήφθησαν υπόψη μόνο λίγο πριν το πειθαρχικό συμβούλιο επιβάλει τις διάφορες κυρώσεις. Διαπίστωσε επίσης ότι ο αιτών δεν είχε τη δυνατότητα να υπερασπιστεί τον εαυτό του μέσω δικηγόρου ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων που εξέτασαν τις πειθαρχικές προσφυγές του, κατά παράβαση του κανόνα 59 στοιχείο γ) των Ευρωπαϊκών Κανόνων Σωφρονισμού, ο οποίος ορίζει ότι οι κρατούμενοι που κατηγορούνται για πειθαρχικά αδικήματα έχουν το δικαίωμα να υπερασπιστούν τον εαυτό τους αυτοπροσώπως ή μέσω νομικής συνδρομής, όταν το απαιτεί το συμφέρον της δικαιοσύνης.

Canavci και άλλοι κατά Τουρκίας (2024):⁷² Η υπόθεση αφορούσε την παρακολούθηση και καταγραφή μέσω τεχνικών συσκευών των συναντήσεων των προσφευγόντων με τους δικηγόρους τους κατά την προσωρινή τους κράτηση, σύμφωνα με νομοθετικό διάταγμα που εκδόθηκε στο πλαίσιο της κατάστασης έκτακτης ανάγκης που κηρύχθηκε μετά την απόπειρα πραξικοπήματος της 15ης Ιουλίου 2016. Το Δικαστήριο εξέτασε τη νομιμότητα των αμφισβητούμενων μέτρων χρησιμοποιώντας τα ακόλουθα κριτήρια: παρατήρησε ότι α) η εν λόγω νομοθεσία δεν προσδιόριζε τον τρόπο με τον οποίο θα χρησιμοποιούνταν, θα φυλάσσονταν ή θα καταστρέφονταν οι συλλεγόμενες πληροφορίες, β) οι διακριτικές εξουσίες που παραχωρούνταν στις αρχές δεν ήταν καθορισμένες, γ) δεν είχαν θεσπιστεί επαρκείς εγγυήσεις κατά της κατάχρησης και της αυθαιρεσίας, δ) οι αρχές που διέταξαν τα μέτρα δεν βασίστηκαν σε εξατομικευμένη αξιολόγηση, αλλά μάλλον σε γενικά σημεία όσον αφορά την πιθανότητα οι

⁷⁰ Βλ. επίσης: *Namazli κατά Αζερμπαϊτζάν*, αίτηση αριθ. [8826/20](#) (2024), η οποία αφορούσε τον έλεγχο των εγγράφων ενός δικηγόρου από το προσωπικό της φυλακής πριν και μετά τη συνάντηση με τον πελάτη του στη φυλακή, χωρίς να υπάρχει καμία υποψία αδικήματος. *Lanz κατά Αυστρίας*, αίτηση αριθ. [24430/94](#), η οποία επιβεβαίωσε το δικαίωμα ενός κατηγορουμένου να επικοινωνεί με τον συνήγορό του εκτός ακρόασης τρίτου προσώπου (η υπόθεση αφορούσε την πρόσβαση ενός προσωρινά κρατούμενου σε δικηγόρο σε σχέση με την κύρια ποινική διαδικασία).

⁷¹ Αίτηση αριθ. [16330/02](#).

⁷² Αίτηση αριθ. [24074/19](#).

συναντήσεις να αποτελούν κίνδυνο για την ασφάλεια της χώρας και της φυλακής, συμπεριλαμβανομένου του γεγονότος ότι οι αιτούντες ήταν μέλη της FETÖ/PDY (οργάνωση που θεωρείται από τις εθνικές αρχές ως υποκινητής της απόπειρας πραξικοπήματος), ε) η διάρκεια των μέτρων και οι προϋποθέσεις για την άρση τους δεν προσδιορίστηκαν και μπορούσαν να παραταθούν για όλη τη διάρκεια της κατάστασης έκτακτης ανάγκης, υπονομεύοντας την αρχή της ασφάλειας δικαίου, στ) δεν προβλεπόταν μηχανισμός που να απαιτεί αυτόματη και μόνιμη επανεξέταση της αναγκαιότητας των μέτρων. Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το μέτρο δεν πληρούσε τις απαιτήσεις του κριτηρίου «προβλεπόμενο από τον νόμο» και, ως εκ τούτου, ήταν παράνομο.

➤ **Ήπιο δίκαιο**

Η ΕΠΒ εξέτασε το ζήτημα της πρόσβασης σε δικηγόρο ως μέσο πρόληψης της κακομεταχείρισης στην 21^η γενική έκθεσή της, σημειώνοντας ότι «*η ύπαρξη αυτής της δυνατότητας θα έχει αποτρεπτικό αποτέλεσμα σε όσους έχουν την πρόθεση να κακομεταχειριστούν τους κρατούμενους*» και ότι «*ένας δικηγόρος είναι σε θέση να λάβει τα κατάλληλα μέτρα σε περίπτωση που πράγματι συμβεί κακομεταχείριση*».

Στην ίδια έκθεση, η ΕΠΒ ασχολείται με το ζήτημα της πρόσβασης σε δικηγόρο της επιλογής του, το οποίο μπορεί να είναι ιδιαίτερα σημαντικό όταν πρόκειται για νομική συνδρομή. Αν και αναγνωρίζει ότι μπορεί κατ' εξαίρεση να είναι αναγκαίο να καθυστερήσει το δικαίωμα αυτό για ορισμένο χρονικό διάστημα, τονίζει ότι αυτό δεν πρέπει να έχει ως αποτέλεσμα την πλήρη άρνηση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο κατά τη διάρκεια του εν λόγω χρονικού διαστήματος. Σε τέτοιες περιπτώσεις, θα πρέπει να οργανωθεί η πρόσβαση σε άλλον ανεξάρτητο δικηγόρο σε συνεννόηση με τον τοπικό δικηγορικό σύλλογο ή τον δικηγορικό σύλλογο.

Τέλος, η ΕΠΒ εξετάζει το ζήτημα της απομόνωσης ως πειθαρχική ποινή και τονίζει την ανάγκη για μια αποτελεσματική διαδικασία προσφυγής, η οποία απαιτεί την άμεση διαθεσιμότητα νομικών συμβουλών για τους κρατούμενους σε αυτή την κατάσταση.

Οι ΕΣΚ: Οι κρατούμενοι έχουν δικαίωμα σε νομική συμβουλή και οι σωφρονιστικές αρχές πρέπει να τους παρέχουν εύλογες διευκολύνσεις για να έχουν πρόσβαση σε αυτή, συμπεριλαμβανομένου του χρόνου και των ευκαιριών για να το πράξουν (Κανόνας 23.1). Μπορεί να ζητηθεί νομική συμβουλή για οποιοδήποτε θέμα, συμπεριλαμβανομένης της παρέμβασης σε θεμελιώδη δικαιώματα εντός της φυλακής. Όταν οι κρατούμενοι καλύπτουν οι ίδιοι τα έξοδα της νομικής εκπροσώπησής τους, οι ΕΣΚ υποστηρίζουν το δικαίωμά τους να επιλέξουν τον δικηγόρο της προτίμησής τους (Κανόνας 23.2). Κάτι ανάλογο δεν ισχύει για τη νομική συνδρομή. Ωστόσο, οι σωφρονιστικές αρχές πρέπει να ενημερώνουν τους κρατούμενους για αυτή την επιλογή

και να τη διευκολύνουν στο μέτρο του δυνατού, μεταξύ άλλων παρέχοντας βοήθεια για τα έξοδα των τηλεφωνικών κλήσεων και των επιστολών (Κανόνας 23.3).⁷³ Οι διαβουλεύσεις, οι επικοινωνίες και η αλληλογραφία με τους δικηγόρους τους πρέπει να είναι εμπιστευτικές (Κανόνας 23.4).⁷⁴ Οποιοσδήποτε περιορισμός του απορρήτου αυτού πρέπει να είναι έκτακτος, να διατάσσεται από δικαστική αρχή και να αποσκοπεί στην πρόληψη σοβαρών εγκλημάτων ή σοβαρών παραβιάσεων της ασφάλειας των φυλακών (Κανόνας 23.5).

Πρακτική πρόσβαση σε δικαστήρια και διαδικασίες

Γενική περιγραφή

Το πρότυπο αυτό μετατοπίζει την έμφαση από την ύπαρξη ενός δικαιώματος στην πρακτική πραγματικότητα της άσκησής του σε ένα περιορισμένο περιβάλλον κράτησης. Ορίζει ότι οι μηχανισμοί υποβολής καταγγελιών και πρόσβασης σε δικαστικό έλεγχο πρέπει να είναι φυσικά και διαδικαστικά προσβάσιμοι σε όλους τους κρατούμενους, χωρίς γραφειοκρατικά εμπόδια, υπερβολικές καθυστερήσεις ή κρυφές δαπάνες. Το πιο σημαντικό είναι ότι το πρότυπο απαιτεί απόλυτη προστασία από κάθε μορφή τιμωρίας, εκφοβισμού ή αρνητικών συνεπειών (αντίποινα) που προωθούνται από τις κρατικές αρχές ως αντίδραση στην προσπάθεια ενός κρατουμένου να ζητήσει δικαιοσύνη.

Πρότυπα της ΕΕ

Σύσταση της Επιτροπής (ΕΕ) 2023/681 (προοίμιο 28): Τα θύματα εγκλημάτων που διαπράττονται κατά τη διάρκεια της κράτησης έχουν συχνά περιορισμένη πρόσβαση στη δικαιοσύνη, παρά την υποχρέωση των κρατών να παρέχουν αποτελεσματικά ένδικα μέσα σε περιπτώσεις παραβίασης των δικαιωμάτων τους. Σύμφωνα με τους στόχους της στρατηγικής της ΕΕ για τα δικαιώματα των θυμάτων (2020-2025), συνιστάται στα κράτη μέλη να εξασφαλίζουν αποτελεσματικά ένδικα μέσα για τις παραβιάσεις των δικαιωμάτων των κρατουμένων, καθώς και μέτρα προστασίας και στήριξης. Η νομική συνδρομή και οι μηχανισμοί υποβολής αιτήσεων και καταγγελιών θα πρέπει να είναι εύκολα προσβάσιμοι, εμπιστευτικοί και αποτελεσματικοί.

(62) Τα κράτη μέλη θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι οι κρατούμενοι μπορούν να υποβάλλουν ελεύθερα εμπιστευτικά αιτήματα και καταγγελίες σχετικά με τη μεταχείρισή τους, τόσο μέσω εσωτερικών όσο και μέσω εξωτερικών μηχανισμών καταγγελιών.

⁷³ Guidance Document on the European Prison Rules, Penal Reform International and the Council of Europe (2023).

⁷⁴ Βλ. επίσης Campbell κατά Ηνωμένου Βασιλείου (ό.π. 75), και τη νομολογία που αναφέρεται στην υποσημείωση 76.

Πρότυπα ΣτΕ

➤ Νομολογία

Neshkov κ.λπ. κατά Βουλγαρίας (2015 - Πιλοτική απόφαση): ⁷⁵ Η υπόθεση αφορούσε τις συνθήκες κράτησης στη Βουλγαρία και τη διαθεσιμότητα αποτελεσματικών ένδικων μέσων κατά αυτών. Μεταξύ άλλων στοιχείων που καθιστούσαν τα ένδικα μέσα αποτελεσματικά, με βάση την πάγια νομολογία του, το Δικαστήριο εξέτασε επίσης τα πρακτικά εμπόδια στην πρόσβαση στη δικαιοσύνη στο πλαίσιο του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ. Συγκεκριμένα, σημείωσε ότι, παρά την ύπαρξη ένδικου μέσου κατά το βουλγαρικό δίκαιο, η εφαρμογή της σχετικής διάταξης από τα βουλγαρικά δικαστήρια δεν πληρούσε πλέον τις προϋποθέσεις αποτελεσματικότητας. Το Δικαστήριο σημείωσε, μεταξύ άλλων, το υπερβολικά αυστηρό βάρος της απόδειξης και την εφαρμογή εθνικών προθεσμιών χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ο συνεχής χαρακτήρας των παραβιάσεων. Τέλος, αν και το ζήτημα αυτό δεν ελήφθη υπόψη στο πλαίσιο της απόφασης, το Δικαστήριο υπενθύμισε επίσης ότι τα αποτελεσματικά ένδικα μέσα προϋποθέτουν ότι οι κρατούμενοι πρέπει να μπορούν να τα χρησιμοποιούν χωρίς να φοβούνται ότι θα υποστούν τιμωρία ή αρνητικές συνέπειες για την πράξη αυτή (§ 191).

Barbotin κατά Γαλλίας (2021): ⁷⁶ Η υπόθεση αφορούσε την αποτελεσματικότητα των μηχανισμών καταγγελίας κατά των συνθηκών κράτησης στη Γαλλία βάσει διαδικαστικού κόστους. Το Δικαστήριο έκρινε ότι το εν λόγω ένδικο μέσο ήταν αποτελεσματικό θεωρητικά, καθώς παρείχε πρόσβαση σε δικαστικό έλεγχο επί της ουσίας της υπόθεσης, επέτρεπε την αίτηση αποζημίωσης και επέτρεπε την εκτέλεσή του. Ωστόσο, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το ένδικο μέσο δεν πληρούσε τα πρότυπα του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ στην συγκεκριμένη υπόθεση, δεδομένου ότι ο αιτών (ο οποίος επωφελήθηκε εν μέρει από νομική συνδρομή) είχε υποχρεωθεί να καταβάλει την αμοιβή του νομικού εμπειρογνώμονα, η οποία, λαμβανομένου υπόψη του πολύ χαμηλού ποσού της αποζημίωσης που του επιδικάστηκε, τον άφησε να οφείλει στο κράτος 273 ευρώ, παρά το γεγονός ότι το Συμβούλιο της Επικρατείας είχε αναγνωρίσει ότι οι συνθήκες κράτησής του παραβίαζαν το δικαίωμά του να μην υποβάλλεται σε βασανιστήρια και απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση.

➤ Έπιο δίκαιο

Η ΕΠΒ εξέτασε τους μηχανισμούς υποβολής καταγγελιών στην 27η γενική έκθεσή της, όπου υπογράμμισε διάφορα πρακτικά εμπόδια και καθόρισε γενικές αρχές για την αποτελεσματικότητά τους. Όσον αφορά την προσβασιμότητα, η έκθεση τονίζει την

⁷⁵ Αιτήσεις αριθ. [36925/10](#), [21487/12](#), [72893/12](#), [73196/12](#), [77718/12](#) και [9717/13](#).

⁷⁶ Αίτηση αριθ. [25338/16](#).

άμεση παροχή πληροφοριών σχετικά με όλους τους εσωτερικούς ή εξωτερικούς διαύλους υποβολής καταγγελιών και τις λεπτομέρειες άσκησης του δικαιώματος υποβολής καταγγελιών (συμπεριλαμβανομένων των προσφυγών κατά των σχετικών αποφάσεων). Οι πληροφορίες πρέπει να παρέχονται τόσο προφορικά όσο και γραπτώς, σε γλώσσα που κατανοούν οι κρατούμενοι και με ιδιαίτερη προσοχή στην ηλικία, το φύλο, την κατάσταση υγείας, τυχόν αναπηρία ή οποιεσδήποτε συνθήκες που μπορεί να τους καθιστούν ιδιαίτερα ευάλωτους. Απαιτείται η θέσπιση ειδικών διατάξεων που θα επιτρέπουν στους άπορους κρατούμενους να ασκούν τα δικαιώματά τους. Ενώ πρέπει να παρέχεται η κατάλληλη υποστήριξη, η υποβολή καταγγελιών δεν πρέπει να εξαρτάται από τη νομική εκπροσώπηση.

Επιπλέον, πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στην εμπιστευτικότητα των μηχανισμών καταγγελιών και στην ασφάλεια των κρατουμένων. Η πρόσβαση στους φορείς καταγγελιών πρέπει να είναι άμεση και εμπιστευτική (π.χ. με την εγκατάσταση κλειδωμένων θυρίδων καταγγελιών σε κατάλληλα σημεία). Το προσωπικό που έχει υπό την άμεση ευθύνη του άτομα που στερούνται της ελευθερίας τους δεν πρέπει να βρίσκεται σε θέση να φιλτράρει τις καταγγελίες. Επιπλέον, πρέπει να καταβληθούν προσπάθειες για να διασφαλιστεί ότι οι καταγγέλλοντες δεν θα υφίστανται εκφοβισμό και αντίποινα. Από την άποψη αυτή, η ΕΠΒ προτείνει να σταλεί ένα σαφές μήνυμα στο προσωπικό ότι κάθε είδους απειλές, προσπάθειες αποτροπής της υποβολής καταγγελιών στα αρμόδια όργανα καταγγελιών ή εκφοβιστικές ή αντίποινα ενέργειες δεν θα γίνονται ανεκτές και θα επιβάλλονται οι κατάλληλες κυρώσεις.

Οι ΕΣΚ εξετάζουν αιτήματα και καταγγελίες και προβλέπουν ότι οι κρατούμενοι θα έχουν επαρκείς ευκαιρίες να υποβάλλουν αιτήματα ή καταγγελίες, χωρίς λογοκρισία ως προς το περιεχόμενό τους (Κανόνας 70.1). Οι πρακτικές πληροφορίες σχετικά με τις διαδικασίες υποβολής αιτήσεων και καταγγελιών πρέπει να κοινοποιούνται αποτελεσματικά σε όλους τους κρατουμένους (Κανόνας 70.4). Τα αιτήματα και οι καταγγελίες πρέπει να εξετάζονται αμέσως και οι διαδικασίες πρέπει να εξασφαλίζουν την αποτελεσματική συμμετοχή των καταγγελλόντων (Κανόνας 70.6). Οι κρατούμενοι πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να υποβάλλουν αιτήματα ή καταγγελίες εμπιστευτικά, εάν το επιθυμούν (Κανόνας 70.8). Δεν πρέπει να εκτίθενται σε κυρώσεις, αντίποινα, εκφοβισμό, αντεκδικήσεις ή άλλες αρνητικές συνέπειες ως αποτέλεσμα της υποβολής αιτήματος ή καταγγελίας (Κανόνας 70.9). Οι κρατούμενοι μπορούν να υποβάλουν αίτημα ή καταγγελία αυτοπροσώπως ή μέσω νομικού εκπροσώπου και έχουν το δικαίωμα να ζητήσουν νομική συμβουλή σχετικά με τις καταγγελίες και τις διαδικασίες προσφυγής, καθώς και νομική συνδρομή όταν το απαιτεί το συμφέρον της δικαιοσύνης (Κανόνας 70.10). Δεν λαμβάνονται υπόψη καταγγελίες που υποβάλλονται από νομικούς εκπροσώπους ή οργανισμούς χωρίς τη συγκατάθεση του κρατουμένου στον

οποίο αφορούν (Κανόνας 70.11). Οι αρμόδιες αρχές πρέπει επίσης να εξετάζουν τις γραπτές καταγγελίες συγγενών ή οργανώσεων που ασχολούνται με την ευημερία των κρατούμενων (Κανόνας 70.12).

Αποτελεσματικά ένδικα μέσα

Γενική περιγραφή

Η βασική απαίτηση αυτού του προτύπου είναι ότι η διαθέσιμη νομική οδός για την αντιμετώπιση παραβιάσεων δικαιωμάτων, ιδίως όσον αφορά τις συνθήκες κράτησης, πρέπει να είναι πραγματικά «αποτελεσματική». Όσον αφορά τις συνθήκες κράτησης που αντιβαίνουν στο άρθρο 3 της ΕΣΔΑ, η αποτελεσματικότητα αυτή είναι διττή: το ένδικο μέσο πρέπει να είναι σε θέση να παρέχει προληπτική αποκατάσταση (να σταματήσει μια συνεχιζόμενη παραβίαση, όπως η διαταγή μεταφοράς σε άλλη εγκατάσταση ή άμεσης βελτίωσης) και αντισταθμιστική αποκατάσταση (να αποκαταστήσει τη ζημία που έχει προκληθεί στο παρελθόν). Ο υπεύθυνος λήψης αποφάσεων πρέπει να είναι ανεξάρτητος από την αρχή κράτησης και να διαθέτει τη δεσμευτική νομική εξουσία να εφαρμόζει τα απαιτούμενα διορθωτικά μέτρα, διασφαλίζοντας ότι η επανόρθωση προσφέρει ρεαλιστικές και εύλογες προοπτικές επιτυχίας.

Πρότυπα της ΕΕ

Σύσταση της Επιτροπής (ΕΕ) 2023/681 (62-63): Τα κράτη μέλη θα πρέπει να διευκολύνουν την αποτελεσματική πρόσβαση σε μια διαδικασία που θα επιτρέπει στους κρατούμενους να αμφισβητούν επίσημα πτυχές της ζωής τους υπό κράτηση μέσω εσωτερικών και εξωτερικών μηχανισμών υποβολής καταγγελιών. Τα κράτη μέλη πρέπει να διασφαλίζουν ότι οι καταγγελίες των κρατούμενων εξετάζονται άμεσα και με επιμέλεια από ανεξάρτητη αρχή ή δικαστήριο που έχει την εξουσία να διατάξει μέτρα ανακούφισης, ιδίως μέτρα για τον τερματισμό οποιασδήποτε παραβίασης του δικαιώματος να μην υποβάλλεται κανείς σε βασανιστήρια ή απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση.

Πρότυπα ΣτΕ

➤ Νομολογία ⁷⁷

Αnanγεν κ.λπ. κατά Ρωσίας (2012 - Πιλοτική απόφαση): ⁷⁸ Η υπόθεση αφορούσε την αποτελεσματικότητα των ένδικων μέσων κατά των συνθηκών κράτησης στη Ρωσία. Το

⁷⁷ Για έναν πλήρη κατάλογο της σχετικής νομολογίας, βλ. τον Οδηγό του ΕΔΔΑ για το άρθρο 13 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ενημερωμένο το 2025) και τον Πρακτικό Οδηγό του ΕΔΔΑ για τα κριτήρια παραδεκτού (ενημερωμένο το 2025).

⁷⁸ ό.π. 5.

Δικαστήριο εξέτασε διάφορα εσωτερικά και εξωτερικά ένδικα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους οι προσωρινά κρατούμενοι και αξιολόγησε το καθένα από αυτά ως προς την αποτελεσματικότητά του:

1. **Καταγγελία στις σωφρονιστικές αρχές:** αναποτελεσματική λόγω ανεπαρκών εγγυήσεων ανεξαρτησίας.

Δεδομένου ότι οι αξιωματούχοι στους οποίους μπορούσε να υποβληθεί καταγγελία ήταν οι υπεύθυνοι για τη διασφάλιση κατάλληλων συνθηκών κράτησης, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι «καθώς θα έπρεπε να αποφανθούν επί καταγγελίας σχετικά με τις συνθήκες κράτησης για τις οποίες είναι υπεύθυνοι, στην πραγματικότητα θα ήταν δικαστές στην ίδια τους την υπόθεση» (§§ 100-101).

2. **Καταγγελία σε εισαγγελέα:** αναποτελεσματική λόγω διαδικαστικών ελλείψεων.

Παρά το γεγονός ότι αναγνώρισε τον σημαντικό εποπτικό ρόλο των εισαγγελέων – συμπεριλαμβανομένης της επιθεώρησης των φυλακών, της υποβολής εκθέσεων και της κίνησης δικαστικών διαδικασιών – το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο μηχανισμός αυτός δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις για ένα αποτελεσματικό ένδικο μέσο: δεν υπήρχε νομική υποχρέωση για τον εισαγγελέα να ακούσει τον καταγγέλλοντα ή να εξασφαλίσει την αποτελεσματική συμμετοχή του στις επακόλουθες διαδικασίες, οι οποίες θα ήταν εξ ολοκλήρου θέμα μεταξύ του εποπτεύοντος εισαγγελέα και του εποπτευόμενου φορέα. Επιπλέον, ο καταγγέλλων δεν θα συμμετέχει σε καμία διαδικασία και θα έχει μόνο το δικαίωμα να λάβει πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο η εποπτική αρχή εξέτασε την καταγγελία (§§ 102-104).

3. **Καταγγελία σε συνήγορο του πολίτη:** αναποτελεσματική λόγω έλλειψης νομικά δεσμευτικής εξουσίας λήψης αποφάσεων.

Ο ρόλος του συνηγόρου του πολίτη είναι να εντοπίζει ζητήματα που αφορούν τα ανθρώπινα δικαιώματα, να επισημαίνει τα προβλήματα στις ετήσιες εκθέσεις του και να επεξεργάζεται λύσεις σε συνεργασία με τις αρχές (§§ 105-106).

4. **Προσφυγή σε δικαστήριο για παραβιάσεις δικαιωμάτων και ελευθεριών:** αναποτελεσματικές λόγω δικαστικής πρακτικής.

Το Δικαστήριο σημείωσε καταρχάς ότι η δικαστική διαδικασία που προβλέπεται στον ρωσικό Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας είναι – θεωρητικά – προσβάσιμη και ικανή να παρέχει κατάλληλη αποκατάσταση (έλεγχος της ουσίας, δεσμευτικές

και εκτελεστές αποφάσεις, χωρίς κόστος για τον καταγγέλλοντα). Ωστόσο, κατά τον έλεγχο της πρακτικής εφαρμογής του μέτρου, παρατήρησε ότι η κυβέρνηση δεν ήταν σε θέση να παρουσιάσει παραδείγματα επιτυχημένων αιτήσεων, ούτε το ίδιο το Δικαστήριο γνώριζε τέτοια παραδείγματα στα 18 χρόνια που υπάρχει το μέσο. Επιπλέον, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι η διαδικασία αυτή δεν είχε αποτελεσματικό προληπτικό αποτέλεσμα λόγω διαρθρωτικών προβλημάτων, όπως η χρόνια υπερπληρότητα και η μη εκτέλεση των τελεσίδικων δικαστικών αποφάσεων, με αποτέλεσμα να έχει κυρίως δηλωτικό χαρακτήρα (§§ 107-112).

5. Αγωγή αποζημίωσης: ατελέσφορη λόγω μη προσφοράς εύλογων προοπτικών επιτυχίας.

Το Δικαστήριο είχε πολλές ευκαιρίες να εξετάσει την αποτελεσματικότητα αυτού του μέτρου αποκατάστασης και βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στα προηγούμενα πορίσματά του. Επισήμανε την «*υπερβολικά τυπική*» προσέγγιση των ρωσικών δικαστηρίων, τα οποία βασίστηκαν σε έναν εξαντλητικό κατάλογο περιπτώσεων αυστηρής ευθύνης, σύμφωνα με τον οποίο το Υπουργείο Οικονομικών ήταν υποχρεωμένο να καταβάλει αποζημίωση, η οποία δεν κάλυπτε τις συνθήκες κράτησης. Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις, ο ενάγων έπρεπε να αποδείξει ότι η ζημία προκλήθηκε από παράνομη πράξη ή παράλειψη εκ μέρους ενός κράτους. Επιπλέον, τα δικαστήρια απαλλάσσουν συστηματικά τις αρχές από κάθε ευθύνη, επικαλούμενες «αντικειμενικούς παράγοντες». Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι ανωτέρω συνθήκες καθιστούσαν το εν λόγω ένδικο μέσο *θεωρητικό και απατηλό και όχι επαρκές και αποτελεσματικό*. Τέλος, το Δικαστήριο εξέτασε το ύψος της αποζημίωσης που επιδικάστηκε, το οποίο έκρινε ως αδικαιολόγητα χαμηλό (π.χ. λιγότερο από 50 ευρώ σε υποθέσεις που αφορούσαν παραβιάσεις του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ), με τα ρωσικά δικαστήρια να επικαλούνται έλλειψη πόρων (§§ 113-118).

Neshkov And Others κατά Βουλγαρίας (2015 - Πιλοτική απόφαση):⁷⁹ το Δικαστήριο εξέτασε τα χαρακτηριστικά ενός αποτελεσματικού ένδικου μέσου κατά των συνθηκών κράτησης. Η υπόθεση αποτελεί βασική απόφαση αναφοράς, καθώς συγκεντρώνει τα πρότυπα της νομολογίας του Δικαστηρίου για την αποτελεσματικότητα των ένδικων μέσων κατά της παραβίασης των δικαιωμάτων της Σύμβασης, μεταξύ άλλων σε σχέση με το κριτήριο παραδεκτού της εξάντλησης των εσωτερικών ένδικων μέσων πριν από

⁷⁹ ό.π. 81.

την υποβολή αίτησης (§§ 177-191). Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι πρέπει να πληρούνται οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

- η διαθεσιμότητα σε εθνικό επίπεδο ενός ένδικου μέσου για την εφαρμογή **της ουσίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών της Σύμβασης,**
- (για καταγγελίες βάσει του άρθρου 3) αποκατάσταση που συνεπάγεται βελτίωση των συνθηκών για τις συνεχιζόμενες παραβιάσεις και αποζημίωση για τυχόν ζημίες που προκύπτουν (χωρίς υπερβολικό βάρος απόδειξης για τον αιτούντα),
- μια αρχή (όχι απαραίτητα δικαστική) με τις κατάλληλες εξουσίες και διαδικαστικές εγγυήσεις. Ειδικότερα, η αρχή πρέπει:
 - να είναι ανεξάρτητη από τις αρχές που είναι υπεύθυνες για το σωφρονιστικό σύστημα,
 - να εξασφαλίζει την ουσιαστική συμμετοχή των κρατουμένων στην εξέταση των παραπόνων τους,
 - να διασφαλίζει την ταχεία και επιμελή διεκπεραίωση των καταγγελιών των κρατουμένων,
 - να έχει στη διάθεσή του ένα ευρύ φάσμα νομικών εργαλείων για την εξάλειψη των προβλημάτων που αποτελούν τη βάση αυτών των καταγγελιών, και
 - να είναι σε θέση να εκδίδει δεσμευτικές και εκτελεστές αποφάσεις (Ananyev κ.λπ. κατά Ρωσίας),⁸⁰
- δυνατότητα παροχής ανακούφισης σε εύλογα σύντομες προθεσμίες (Torreggiani κ.λπ.),⁸¹
- εξέταση της αναλογικότητας των περιορισμών στα δικαιώματα και τις ελευθερίες,
- εξέταση της υπόθεσης σύμφωνα με τις σχετικές αρχές που ορίζονται στη νομολογία του ΕΔΔΑ,
- δυνατότητα επίλυσης καταστάσεων μαζικών και ταυτόχρονων παραβιάσεων των δικαιωμάτων των κρατουμένων που σχετίζονται με τον υπερπληθυσμό και

⁸⁰ ό.π. 5.

⁸¹ ό.π. 6.

προκύπτουν από τις ανεπαρκείς συνθήκες σε ένα συγκεκριμένο σωφρονιστικό κατάστημα,

- τεκμήριο ότι οι συνθήκες που οδηγούν σε παραβιάσεις του άρθρου 3 συνεπάγονται ηθική βλάβη και απαιτούν την επιδίκαση αποζημίωσης που δεν εξαρτάται από την ικανότητα του ενάγοντος να την αποδείξει μέσω εξωγενών στοιχείων,
- δυνατότητα των κρατουμένων να προσφεύγουν σε ένδικα μέσα χωρίς να φοβούνται ότι θα υποστούν τιμωρία ή αρνητικές συνέπειες για να το πράξουν.

Stella κ.λπ. κατά Ιταλίας (2014): ⁸² η υπόθεση αφορούσε την αξιολόγηση των κριτηρίων παραδεκτού (άρθρο 35 της ΕΣΔΑ) σε σχέση με την εξάντληση των εθνικών ένδικων μέσων. Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο εξέτασε το ζήτημα από την άποψη των προσωρινών νομοθετικών και πολιτικών εξελίξεων που υιοθέτησε το ιταλικό κράτος σύμφωνα με την πιλοτική απόφαση Torreggiani. Στο πλαίσιο αυτό, τόνισε με έμφαση ότι ο ρόλος του είναι συμπληρωματικός προς τα εθνικά συστήματα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ότι δεν αποτελεί δικαστήριο πρώτου βαθμού, επιβεβαιώνοντας έτσι την ανάγκη να εξαντλούνται πρώτα τα εσωτερικά ένδικα μέσα. Αν και τα ένδικα μέσα που αναφέρονται στο άρθρο 35 πρέπει να εξασφαλίζουν επαρκή βαθμό βεβαιότητας, όχι μόνο θεωρητικά αλλά και πρακτικά, προκειμένου να θεωρηθούν αποτελεσματικά, οι απλές αμφιβολίες ως προς τις προοπτικές επιτυχίας ενός συγκεκριμένου ένδικου μέσου δεν συνιστούν εξαίρεση από την υποχρέωση εξάντλησης των ενδίκων μέσων πριν από την προσφυγή στο ΕΔΔΑ.

Το Δικαστήριο σημείωσε επίσης ότι η εξάντληση των εθνικών ένδικων μέσων εκτιμάται, κατ' αρχήν, κατά την ημερομηνία κατάθεσης της αίτησης στο Δικαστήριο. Ωστόσο, αυτό υπόκειται επίσης σε εξαιρέσεις που δικαιολογούνται από τις περιστάσεις της υπόθεσης, οι οποίες περιλαμβάνουν σίγουρα «περιπτώσεις στις οποίες, μετά από μια πιλοτική απόφαση επί της ουσίας στην οποία το Δικαστήριο διαπίστωσε συστηματική παραβίαση της Σύμβασης, το εναγόμενο κράτος παρέχει ένδικο μέσο για την αποκατάσταση σε εθνικό επίπεδο των αδικιών ατόμων που βρίσκονται σε παρόμοια κατάσταση». ⁸³ Συνεπώς, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η υπό εξέταση υπόθεση πρέπει να εξεταστεί με βάση τις νέες διατάξεις.

Το Δικαστήριο, στη συνέχεια, προχώρησε στην εξέταση των νεοεισαχθέντων διορθωτικών μέτρων (τόσο προληπτικών όσο και αντισταθμιστικών) και διαπίστωσε ότι πληρούν τις απαιτήσεις αποτελεσματικότητας. Συγκεκριμένα, σε σχέση με το

⁸² Αίτηση αριθ. [49169/09](#).

⁸³ Łatak κατά Πολωνίας, αίτηση αριθ. [52070/08](#).

προληπτικό ένδικο μέσο, σημείωσε τη δεσμευτική ισχύ των αποφάσεων που έλαβε ο δικαστής που επέβαλε την ποινή, το νέο, ευνοϊκό πλαίσιο για την αποτελεσματική εφαρμογή των δικαστικών αποφάσεων, την υιοθέτηση ενός σχεδίου δράσης που είχε ήδη οδηγήσει σε σημαντική μείωση του πληθυσμού των φυλακών και τα μέτρα ανακαίνισης των υφιστάμενων φυλακών.

Όσον αφορά το **αντισταθμιστικό ένδικο μέσο**, επιβεβαίωσε κατ' αρχάς ότι το νέο ένδικο μέσο είναι εφαρμοστέο στους αιτούντες, καθώς ο νόμος που το εισήγαγε αναφερόταν ρητά σε αιτήσεις που είχαν ήδη κατατεθεί στο Δικαστήριο. Στη συνέχεια, προχώρησε στην εξέταση των τύπων αποζημίωσης που παρέχονται σε όσους κρατούνται σε συνθήκες που παραβιάζουν το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ, οι οποίες περιλαμβάνουν μείωση της ποινής για όσους εξακολουθούν να εκτίουν την ποινή τους και χρηματική αποζημίωση για όσους έχουν εκτίσει την ποινή τους ή των οποίων η εναπομένουσα ποινή δεν επιτρέπει την πλήρη εφαρμογή της μείωσης. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο επανέλαβε ότι η μείωση της ποινής μπορεί να αποτελεί ικανοποιητική αποκατάσταση, υπό την προϋπόθεση ότι οι εθνικές αρχές έχουν, ρητά ή ουσιαστικά, αναγνωρίσει και στη συνέχεια αποκαταστήσει την παραβίαση της Σύμβασης εντός εύλογου χρονικού διαστήματος. Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, οι αποφάσεις που πληρούν αυτές τις προϋποθέσεις αποτελούν αποτελεσματικά ένδικα μέσα. Τέλος, το δικαστήριο εξέτασε το ποσό της αποζημίωσης που πρέπει να επιδικάζεται σε περιπτώσεις παραβίασης, το οποίο, αν και χαμηλότερο από εκείνο που όρισε το Δικαστήριο, δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί παράλογο.

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, το Δικαστήριο κήρυξε τις αιτήσεις απαράδεκτες λόγω μη εξάντλησης των εθνικών ένδικων μέσων.

➤ **Ήπιο δίκαιο**

Η ΕΠΒ: όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα σχετικά με την πρακτική πρόσβαση στη δικαιοσύνη, η ΕΠΒ εξέτασε τους μηχανισμούς καταγγελιών στην 27^η γενική έκθεσή της. Στο πλαίσιο αυτό, καθορίστηκαν ορισμένες βασικές αρχές σχετικά με την αποτελεσματικότητά τους, μεταξύ των οποίων α) άμεση, διεξοδική και ταχεία επεξεργασία, β) ικανότητα παροχής αποκατάστασης, προσδιορισμού ευθυνών και επιβολής κατάλληλων κυρώσεων, κατά περίπτωση, γ) διαθεσιμότητα νομικής συνδρομής, εάν απαιτείται, δ) αντιληπτή αμεροληψία και ανεξαρτησία των φορέων εξέτασης καταγγελιών, ε) αιτιολόγηση τυχόν απαραδέκτου της καταγγελίας, στ) απουσία οικονομικών ή νομικών κυρώσεων για τους καταγγέλλοντες.

Οι ΕΣΚ: ⁸⁴ Οι κρατούμενοι δικαιούνται αποτελεσματικούς μηχανισμούς υποβολής αιτήσεων και καταγγελιών, σύμφωνα με τον Κανόνα 70 (βλ. προηγούμενη ενότητα). Όσον αφορά την αποτελεσματικότητα των διαθέσιμων μηχανισμών, ο Κανόνας προβλέπει ότι τα αιτήματα και οι καταγγελίες μπορούν να υποβάλλονται στον διευθυντή της φυλακής ή σε άλλη αρχή εντός του σωφρονιστικού συστήματος και σε δικαστική ή άλλη ανεξάρτητη αρχή με εξουσία ελέγχου και επανόρθωσης (Κανόνας 70.1). Οι ανεπίσημες εναλλακτικές μέθοδοι επίλυσης ενός αιτήματος ή καταγγελίας μπορούν να εξεταστούν πρώτα, εάν είναι σκόπιμο (Κανόνας 70.2), όχι όμως όταν αφορούν κακομεταχείριση ή άλλες σοβαρές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Κανόνας 70.3). Οι καταγγελίες που αφορούν θάνατο ή κακομεταχείριση στη φυλακή πρέπει να καταλήγουν σε αποτελεσματική έρευνα σύμφωνα με τον κανόνα 55 (Κανόνας 70.5). Όλα τα αιτήματα και οι καταγγελίες πρέπει να εξετάζονται το συντομότερο δυνατό και μέσω μιας διαδικασίας που να εξασφαλίζει, στο μέγιστο δυνατό βαθμό, την ουσιαστική συμμετοχή των κρατουμένων (κανόνας 70.6). Η απόρριψη των καταγγελιών πρέπει να είναι αιτιολογημένη και να κοινοποιείται αμέσως στον ενδιαφερόμενο κρατούμενο, ο οποίος πρέπει να έχει τη δυνατότητα να ασκήσει έφεση κατά της απόφασης (Κανόνας 70.7).

Κατ' αντιμωλία διαδικασία

Γενική περιγραφή

Το τελευταίο πρότυπο διασφαλίζει ότι η διαδικασία αμφισβήτησης των συνθηκών κράτησης είναι δίκαιη και ισορροπημένη. Η αρχή της κατ' αντιμωλία διαδικασίας είναι κρίσιμη: ο κρατούμενος πρέπει να έχει τη δυνατότητα να παρουσιάσει την υπόθεσή του, να έχει πρόσβαση στα αποδεικτικά στοιχεία εναντίον του (πρόσβαση στο φάκελο της υπόθεσης), να αμφισβητήσει τα στοιχεία αυτά και να εξεταστεί από αμερόληπτο φορέα λήψης αποφάσεων. Αυτό είναι γνωστό ως «ισότητα των όπλων» — η υπεράσπιση και η δίωξη πρέπει να αντιμετωπίζονται ισότιμα. Αυτό απαιτεί, για παράδειγμα, μετάφραση και διερμηνεία για τους κρατούμενους που δεν γνωρίζουν τη γλώσσα. Για τους προσωρινά κρατούμενους, οι εγγυήσεις αυτές είναι ζωτικής σημασίας για την αμφισβήτηση της ίδιας της βάσης της κράτησής τους και τυχόν εσωτερικών πειθαρχικών μέτρων.

Πρότυπα της ΕΕ

Σύσταση της Επιτροπής (ΕΕ) 2023/681 (67): Τα κράτη μέλη πρέπει να διασφαλίζουν ότι οι αλλοδαποί και άλλοι κρατούμενοι με ειδικές γλωσσικές ανάγκες που στερούνται της

⁸⁴ Όπως αναθεωρήθηκε με τη Σύσταση Rec (2006)2-Αναθ. της Επιτροπής Υπουργών προς τα κράτη μέλη σχετικά με τους Ευρωπαϊκούς Κανόνες Σωφρονιστικών Καταστημάτων, Ιούλιος 2020.

ελευθερίας τους έχουν εύλογη πρόσβαση σε επαγγελματικές υπηρεσίες διερμηνείας και μετάφρασης γραπτών υλικών σε γλώσσα που κατανοούν.

Πρότυπα ΣτΕ

➤ Νομολογία

Shmelev κ.λπ. κατά Ρωσίας (2020): ⁸⁵ Η υπόθεση αφορούσε την αποτελεσματικότητα των ένδικων μέσων κατά των συνθηκών προσωρινής κράτησης μετά τις μεταρρυθμίσεις που σχετίζονται με την πιλοτική απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση *Ananyev*. ⁸⁶ Το Δικαστήριο εξέτασε τα επιχειρήματα των διαδίκων σχετικά με το άρθρο 13 με βάση τη νέα νομοθεσία (νόμος περί αποζημίωσης), σύμφωνα με την πάγια νομολογία του επί του θέματος, ⁸⁷ και εστίασε σε μεγάλο βαθμό στην αποτελεσματικότητα των ένδικων μέσων που προβλέπονται σε αυτόν όσον αφορά τις εγγυήσεις που παρέχουν για μια διαδικασία εκατέρωθεν ακρόασης. Στο πλαίσιο αυτό, η απόφαση καθορίζει τα χαρακτηριστικά του νέου νόμου που υποστηρίζουν τη διαδικασία εκατέρωθεν ακρόασης: ο ενάγων έχει το δικαίωμα να επικουρείται από δικηγόρο ή άλλο εκπρόσωπο της επιλογής του, διασφαλίζοντας τα δικαιώματά του για αποτελεσματική συμμετοχή, τα δικαστήρια μπορούν να εφαρμόζουν προσωρινά μέτρα και υπενθυμίζεται ότι πρέπει να απορρίπτουν αιτήσεις ανάκλησης καταγγελιών, εάν έχουν λόγους να πιστεύουν ότι έχουν ληφθεί παράνομα ή δεν είναι προς το δημόσιο συμφέρον, το βάρος της απόδειξης έχει μετατοπιστεί στη διοίκηση, τα δικαστήρια καλούνται να λαμβάνουν υπόψη τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι κρατούμενοι στη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων και ενθαρρύνονται να διαδραματίζουν ενεργό ρόλο στον εντοπισμό και την απόκτηση αποδεικτικών στοιχείων, η εξέταση των καταγγελιών υπόκειται σε αυστηρούς χρονικούς περιορισμούς (μια καταγγελία πρέπει να εξεταστεί εντός ενός μηνός), και το εκτελεστό έγγραφο πρέπει να διαβιβάζεται αυτόματα στην καθ' ής αρχή εντός μιας ημέρας από την έκδοση της απόφασης, ανεξάρτητα από το αν ο ενάγων έχει υποβάλει σχετικό αίτημα. Οι αιτήσεις κρίθηκαν απαράδεκτες.

Ivan Karpenko κατά Ουκρανίας (αριθ. 2) (2025): ⁸⁸ Η υπόθεση αφορούσε κρατούμενο χωρίς εκπροσώπηση, στον οποίο αρνήθηκαν να συμμετάσχει μέσω βιντεοκλήσης σε προφορικές ακροάσεις σχετικά με την παρακολούθηση της αλληλογραφίας του από τη διοίκηση της φυλακής. Η απόφαση επικεντρώθηκε στην εφαρμογή της αρχής της διαδικασίας εκατέρωθεν ακρόασης και της αρχής της ισότητας των όπλων, ως θεμελιώδεις συνιστώσες της έννοιας της «δίκαιης δίκης» κατά την έννοια του άρθρου

⁸⁵ Αίτηση αριθ. [41743/17](#).

⁸⁶ ό.π. 5.

⁸⁷ Βλ., π.χ., *Stella κ.α. κατά Ιταλίας*, ό.π. 88.

⁸⁸ Αίτηση αριθ. [41036/16](#).

6 § 1 της ΕΣΔΑ (§ 27). Το Δικαστήριο αναγνώρισε καταρχάς ότι το δικαίωμα σε προφορική ακρόαση μπορεί να υπόκειται σε εξαιρέσεις ανάλογα με τις περιστάσεις κάθε υπόθεσης, συμπεριλαμβανομένων των περιπτώσεων στις οποίες ο αιτών βρισκόταν υπό κράτηση, λόγω των προφανών δυσκολιών που συνεπάγεται η μεταφορά κρατούμενων από τον έναν τόπο στον άλλο, υπό την προϋπόθεση ότι εκπροσωπούνταν από τον δικηγόρο τους. Ωστόσο, η προσωπική συμμετοχή στη διαδικασία πρέπει να θεωρείται απαραίτητη σε περιπτώσεις όπου ο χαρακτήρας και ο τρόπος ζωής του ενδιαφερόμενου προσώπου είχαν άμεση σχέση με το αντικείμενο της υπόθεσης ή όπου η απόφαση αφορούσε τη συμπεριφορά ή την εμπειρία του προσώπου (§ 30). Σε τέτοιες περιπτώσεις, το Δικαστήριο έχει κρίνει στο παρελθόν ότι η διαδικασία μπορεί να διεξαχθεί στον τόπο κράτησης του αιτούντος ή μέσω τηλεδιάσκεψης.⁸⁹ Εν προκειμένω, το Δικαστήριο απέρριψε την αιτιολόγηση των εθνικών δικαστηρίων ότι υπήρχε νομικό κενό όσον αφορά τη δυνατότητα χρήσης βιντεοκλήσεων και σημείωσε ότι δεν είχαν αξιολογήσει τη φύση της υπόθεσης σε σχέση με την αναγκαιότητα της παρουσίας του προσφεύγοντος. Ως εκ τούτου, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 § 1 της Σύμβασης.

➤ **Ήπιο δίκαιο**

Η ΕΠΒ αναφέρθηκε έμμεσα στις διαδικαστικές εγγυήσεις στην 21^η γενική έκθεσή της, η οποία ασχολείται με την απομόνωση ως πειθαρχικό μέτρο. Στο πλαίσιο αυτό, σημείωσε ότι θα πρέπει να υπάρχει «μια αποτελεσματική διαδικασία έφεσης που να μπορεί να επανεξετάσει την απόφαση περί ενοχής και/ή την ποινή εγκαίρως, ώστε να έχει πρακτική σημασία για τους καταδικασθέντες. Απαραίτητη προϋπόθεση για αυτό είναι η άμεση διαθεσιμότητα νομικής συμβουλής για τους κρατούμενους που βρίσκονται σε αυτή την κατάσταση».

Οι ΕΣΚ:⁹⁰ Οι κρατούμενοι πρέπει να λαμβάνουν πληροφορίες σε γλώσσα που κατανοούν (Κανόνας 30.2). Οι κρατούμενοι που κατηγορούνται για πειθαρχικά παραπτώματα: α. ενημερώνονται αμέσως, σε γλώσσα που κατανοούν και με λεπτομέρειες, για τη φύση των κατηγοριών που τους απαγγέλλονται, β. έχουν επαρκή χρόνο και διευκολύνσεις για την προετοιμασία της υπεράσπισής τους, γ. έχουν το δικαίωμα να υπερασπιστούν τον εαυτό τους αυτοπροσώπως ή με τη βοήθεια δικηγόρου, όταν το απαιτεί το συμφέρον της δικαιοσύνης, δ. να έχουν το δικαίωμα να ζητήσουν την παρουσία μαρτύρων και να τους εξετάσουν ή να τους εξετάσουν εκ μέρους τους, και ε. να έχουν τη δωρεάν συνδρομή διερμηνέα, εάν δεν κατανοούν ή δεν μιλούν τη γλώσσα που χρησιμοποιείται κατά την ακρόαση (Κανόνας 59).

⁸⁹ Yevdokimov κ.α. [27236/05](#), [44223/05](#), κ.α., § 42.

⁹⁰ Αναθεωρημένη, ό.π. 90.

Πρακτική καθοδήγηση για επαγγελματίες

Η παρούσα ενότητα αποσκοπεί στη συγκριτική αξιολόγηση των πλαισίων του ΣτΕ και της ΕΕ, στην αποσαφήνιση του πεδίου εφαρμογής τους και στην εξέταση της προστιθέμενης αξίας του καθενός από αυτά για τους νομικούς. Περιλαμβάνει επίσης πρακτικές οδηγίες και υποδείγματα επιχειρηματολογίας για υποθέσεις με περιφερειακό πεδίο εφαρμογής.

Πρακτικές οδηγίες για την υποστήριξη υποθέσεων προσωρινής κράτησης ενώπιον του ΕΔΔΑ

Αυτή η ενότητα έχει ως στόχο να παρέχει στους επαγγελματίες με πρακτικά εργαλεία για την αποτελεσματική εκδίκαση υποθέσεων προσωρινής κράτησης ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, μεταφράζοντας τα προαναφερθέντα πρότυπα σε προσεγγίσεις δικαστικής διαδικασίας. Επισημαίνει τις απαιτήσεις παραδεκτού, τις σχετικές διατάξεις της Σύμβασης, τις αποδεικτικές προσεγγίσεις και τα υποδείγματα επιχειρημάτων που μπορούν να προσαρμοστούν σε μεμονωμένες περιπτώσεις, ενισχύοντας την πρακτική εφαρμογή των δικαιωμάτων των κρατουμένων γεφυρώνοντας το χάσμα μεταξύ των νομικών προτύπων και της πρακτικής. Η συνοπτική καθοδήγηση που ακολουθεί προσφέρει γενικές κατευθύνσεις για τους επαγγελματίες και θα πρέπει να διαβαστεί παράλληλα με την επίσημη καθοδήγηση που εκδίδεται από το ΕΔΔΑ και άλλους σχετικούς φορείς.

1. Εξάντληση των εθνικών ένδικων μέσων ⁹¹

- Οι αιτήσεις γίνονται δεκτές μόνο εάν έχουν χρησιμοποιηθεί όλα τα **αποτελεσματικά εσωτερικά ένδικα μέσα** (άρθρο 35 της ΕΣΔΑ).
- Οι δικηγόροι θα πρέπει να τεκμηριώνουν ποια μέσα χρησιμοποιήθηκαν, συμπεριλαμβανομένων διοικητικών και δικαστικών, σχετικά με τις συνθήκες κράτησης.
- Όταν τα ένδικα μέσα υπάρχουν μόνο στα χαρτιά αλλά είναι αναποτελεσματικά στην πράξη (καθυστερημένα, μη ανεξάρτητα ή χωρίς δυνατότητα επιβολής), παρουσιάστε αποδεικτικά στοιχεία για την αναποτελεσματικότητά τους.

2. Επιχειρηματολογία βάσει της σωστής διάταξης της Σύμβασης, για παράδειγμα: ⁹²

⁹¹ Για λεπτομερείς οδηγίες, βλ. τον οδηγό ερωτήσεων και απαντήσεων του CCBE σχετικά με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ο οποίος είναι διαθέσιμος στη διεύθυνση https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/PD_STRAS/PDS_Guides_recommendations/EN_PDS_20181019_ECHR-Guide_2018.pdf.

⁹² Βλ. ανωτέρω, σ. 14-17.

- **Άρθρο 3 ΕΣΔΑ:** απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση λόγω υπερπληθυσμού, κακής υγιεινής, έλλειψης ιατρικής περίθαλψης, βίας ή απομόνωσης.
- **Άρθρο 8 ΕΣΔΑ:** παρέμβαση στην οικογενειακή ζωή και αλληλογραφία (περιορισμένες επισκέψεις, κλήσεις ή αλληλογραφία).
- **Άρθρο 13 ΕΣΔΑ:** απουσία αποτελεσματικής προσφυγής για καταγγελίες σχετικά με τις συνθήκες κράτησης.

3. Θεμελίωση της ιδιότητας του θύματος

- Για να χαρακτηριστεί ο αιτών ως θύμα, πρέπει, κατ' αρχήν, να έχει **πληγεί άμεσα, προσωπικά και με αρνητικό αντίκτυπο** από μια φερόμενη παραβίαση των δικαιωμάτων της Σύμβασης.
- Ένα άτομο μπορεί να θεωρηθεί **έμμεσο θύμα** εάν έχει **στενή προσωπική σχέση** με ένα άμεσο θύμα (π.χ. μέλη της οικογένειας αποθανόντων ή αγνοουμένων ατόμων) [*McCann κ.α. κατά Ηνωμένου Βασιλείου, Karner κατά Αυστρίας, Κέντρο Νομικών Πόρων εκ μέρους του Valentin Câmpreanu κατά Ρουμανίας* [GC] - [47848/08](#) – σχετικά με αιτήσεις ΜΚΟ]
- Ένα άτομο μπορεί να θεωρηθεί πιθανό θύμα εάν μπορεί να αποδείξει ότι ένας νόμος ή μια πολιτική το επηρεάζει **προσωπικά και άμεσα**, ακόμη και χωρίς να έχει μεσολαβήσει συγκεκριμένη εφαρμογή του εν λόγω νόμου [*Klass και κ.α. Γερμανίας, Open Door και Dublin Well Woman κατά Ιρλανδίας*]
- Η ιδιότητα του θύματος μπορεί να χαθεί εάν το κράτος **αναγνωρίσει την παραβίαση και παράσχει επαρκή επανόρθωση** πριν ή μετά την υποβολή της αίτησης.

4. Στρατηγική χρήση αποδεικτικών μέσων

- Το Δικαστήριο βασίζεται σε μεγάλο βαθμό σε **αντικειμενικό υλικό**: Εκθέσεις της ΕΠΒ, πορίσματα ΜΚΟ, στατιστικά στοιχεία για τις φυλακές και προηγούμενη νομολογία του ΕΔΔΑ.
- Τα αποδεικτικά στοιχεία του αιτούντος (ιατρικά αρχεία, φωτογραφίες, ένορκες βεβαιώσεις) θα πρέπει να επιβεβαιώνουν τα αντικειμενικά δεδομένα.

5. Κατά περίπτωση, επισήμανση συστημικών ζητημάτων με αναφορά στη νομολογία

- Τοποθέτηση της υπόθεσης του αιτούντος σε **δομικό πλαίσιο**, αναφέροντας επαναλαμβανόμενες αποφάσεις του ΕΔΔΑ ή πορίσματα του ΧΘΔ.

Πρότυπο επιχείρημα: «Το Δικαστήριο έχει ήδη καταδικάσει τον συστηματικό υπερπληθυσμό στο [Κράτος] στις υποθέσεις Χ κατά [Κράτος] και Υ κατά [Κράτος]. Η

εμπειρία του αιτούντος επιβεβαιώνει ότι δεν έχουν ληφθεί αποτελεσματικά μέτρα, γεγονός που δικαιολογεί τη διαπίστωση συνεχιζόμενης διαρθρωτικής παραβίασης».

6. Διαχείριση των προσδοκιών και του χρονοδιαγράμματος

- Οι διαδικασίες στο Στρασβούργο είναι χρονοβόρες και η αποκατάσταση μπορεί να διαρκέσει χρόνια. Οι δικηγόροι πρέπει να διαχειρίζονται τις προσδοκίες των πελατών
- Σε επείγουσες περιπτώσεις, μπορούν να ληφθούν προσωρινά μέτρα, σύμφωνα με το άρθρο 39 του Κανονισμού του Δικαστηρίου.

Υποστήριξη ενώπιον εθνικών δικαστηρίων - Αίτηση συμβουλευτικής γνώμης από το ΕΔΔΑ

Αυτή η ενότητα έχει ως στόχο να καθοδηγήσει τους επαγγελματίες του κλάδου σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να πείσουν τα εθνικά δικαστήρια τελευταίου βαθμού να ζητήσουν γνωμοδότηση από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων βάσει του Πρωτοκόλλου αριθ. 16. Σε αντίθεση με τις ατομικές αιτήσεις, οι συμβουλευτικές γνωμοδοτήσεις ζητούνται από τα εθνικά δικαστήρια και αποσκοπούν στην αποσαφήνιση αδιευκρίνιστων ζητημάτων ερμηνείας της Σύμβασης πριν από την έκδοση οριστικής απόφασης σε εθνικό επίπεδο. Η καθοδήγηση που παρέχεται εδώ περιγράφει ζητήματα παραδεκτού, στρατηγικά επιχειρήματα και πρακτικά ερωτήματα που μπορούν να θέσουν οι δικηγόροι για να βοηθήσουν τα δικαστήρια στη διαμόρφωση ενός πειστικού αιτήματος. Σκοπός είναι να μπορέσουν οι επαγγελματίες να χρησιμοποιήσουν αυτόν τον προληπτικό μηχανισμό για να ενισχύσουν τη συμμόρφωση με τη Σύμβαση στο εσωτερικό της χώρας και να μειώσουν τον κίνδυνο επαναλαμβανόμενων δικαστικών διαφορών στο Στρασβούργο.

1. Επιβεβαίωση δικαιοδοσίας και διαθεσιμότητας

- Οι συμβουλευτικές γνωμοδοτήσεις είναι διαθέσιμες μόνο στα ανώτατα δικαστήρια που ορίζονται από τα κράτη που έχουν επικυρώσει το Πρωτόκολλο αριθ. 16 της ΕΣΔΑ.⁹³
- Οι δικηγόροι θα πρέπει πρώτα να εξακριβώσουν αν το κράτος τους έχει επικυρώσει και ποια δικαστήρια έχουν δικαίωμα να υποβάλλουν αιτήματα.

2. Θεμελίωση στη Σύμβαση

⁹³ Για πλήρη κατάλογο των κρατών μελών του CoE που έχουν επικυρώσει το Πρωτόκολλο 16 της ΕΣΔΑ, βλ. https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list%3B?module=signatures-by-treaty&treatynum=214&utm_source=chatgpt.com. Η Πορτογαλία δεν έχει υπογράψει ούτε επικυρώσει το πρωτόκολλο.

- Η αίτηση πρέπει να αφορά την ερμηνεία ή την εφαρμογή των δικαιωμάτων της ΕΣΔΑ, όπως το άρθρο 3 (μεταχείριση κατά την κράτηση) ή το άρθρο 13 (ένδικο μέσα).

3. Επίδειξη της αναγκαιότητας ερμηνείας

- Να τονιστεί ότι η εγχώρια υπόθεση δεν μπορεί να επιλυθεί χωρίς να αποσαφηνιστούν τα πρότυπα της Σύμβασης.

4. Ανάδειξη της προστιθέμενης αξίας της καθοδήγησης του Στρασβούργου

- Οι συμβουλευτικές γνώμες δεν είναι δεσμευτικές, αλλά αποτρέπουν ασυνέπειες και προλαμβάνουν την μετέπειτα απόφαση του Στρασβούργου.
- Οφέλη από την πίεση για το εγχώριο δικαστήριο: μια συμβουλευτική γνώμη ενισχύει τη νομιμότητα των εγχώριων αποφάσεων και μειώνει τον κίνδυνο μεταγενέστερων διαπιστώσεων παραβίασης.

5. Έλεγχος πάγιας νομολογίας

- Το ΕΔΔΑ θα απορρίψει ερωτήματα που έχουν ήδη απαντηθεί από την καθιερωμένη νομολογία του. Αποφύγετε να ζητείτε την προσφυγή σε συμβουλευτική γνώμη για διευθετημένα θέματα.

7. Έλεγχος κριτηρίων παραδεκτού

- Το ΕΔΔΑ μπορεί να απορρίψει ερωτήσεις που είναι κακοπροαίρετες, άσχετες ή υποθετικές. Οι δικηγόροι θα πρέπει να βοηθήσουν τα εθνικά δικαστήρια διαμορφώνοντας την επιχειρηματολογία τους ως γνήσιες αβεβαιότητες δικαίου με ευρύτερες επιπτώσεις.

Πρότυπο ερώτημα: «Πρέπει το άρθρο 5 παράγραφος 3 της ΕΣΔΑ να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι απαιτείται εντατικότερη εξέταση των δικαστικών αποφάσεων που επιτρέπουν την προσωρινή κράτηση, όταν υπάρχουν στοιχεία που αποδεικνύουν συστηματικό υπερπληθυσμό στους χώρους προσωρινής κράτησης;»

Υποστήριξη αιτήματος για την έκδοση προσωρινής απόφασης

1. Θεμελίωση στην ενωσιακή νομοθεσία

- Το ΔΕΕ μπορεί να απαντά μόνο σε ερωτήματα σχετικά με την **ερμηνεία ή την εγκυρότητα του δικαίου της ΕΕ** (άρθρο 267 ΣΛΕΕ).
- Αυτό απαιτεί τον προσδιορισμό της σχετικής **νομικής βάσης**:
 - Πρωτογενές δίκαιο: **ΣΕΕ** (π.χ. άρθρο 6 ΣΕΕ για τα θεμελιώδη δικαιώματα) και **ΣΛΕΕ** (π.χ. άρθρο 82 ΣΛΕΕ για τη δικαστική συνεργασία).

- Δευτερογενές δίκαιο: μέσα όπως η **απόφαση-πλαίσιο για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης** (2002/584/ΔΕΥ) ή οδηγίες για τα διαδικαστικά δικαιώματα.
- **Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (ΧΘΔ)**: δεσμευτικός, αλλά μόνο όταν τα κράτη μέλη εφαρμόζουν το δίκαιο της ΕΕ (άρθρο 51 παράγραφος 1 ΧΘΔ) και δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε αμιγώς εγχώριες υποθέσεις κράτησης.

2. Αποδείξτε την αναγκαιότητα της ερμηνείας

- Το υποβληθέν ερώτημα πρέπει να είναι **σχετικό με την έκβαση** της υπόθεσης. Για παράδειγμα, λόγοι άρνησης εκτέλεσης ΕΕΣ. Διαμορφώστε τα επιχειρήματά σας για να αναδείξετε αυτή τη συνάφεια.

3. Υπογράμμιση της υποχρέωσης των δικαστηρίων τελευταίου βαθμού

- Τα ανώτατα δικαστήρια είναι **υποχρεωμένα** να παραπέμπουν ερωτήματα που απαιτούν ερμηνεία του δικαίου της ΕΕ, εκτός εάν η απάντηση είναι ήδη σαφής. Η μη τήρηση αυτής της υποχρέωσης μπορεί να οδηγήσει σε ευθύνη του κράτους.

4. Επισημάνετε την καινοφανές του τιθέμενου ζητήματος ή την ασάφεια

- Υποστηρίξτε ότι το νομικό ζήτημα είναι αδιευκρίνιστο ή ασαφές.
- Η επισήμανση των αποκλίσεων στις πρακτικές των κρατών μελών ενισχύει την υπόθεση της παραπομπής.

5. Προσεκτική διατύπωση των ερωτήσεων

- Οι ερωτήσεις πρέπει να είναι **συνοπτικές, ουδέτερες και να στοχεύουν στην ερμηνεία του δικαίου της ΕΕ** και όχι στην εφαρμογή του στα πραγματικά περιστατικά. Διαμορφώστε τα επιχειρήματά σας ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου αναλόγως.

6. Ανάδειξη των πλεονεκτημάτων της παραπομπής

- Υπενθυμίστε στο δικαστήριο ότι η παραπομπή παρέχει έγκυρη καθοδήγηση από το ΔΕΕ, εξασφαλίζοντας συνοχή σε ολόκληρη την ΕΕ και προστατεύοντας το δικαστήριο από μεταγενέστερη κριτική.
- Να επισημάνετε ότι οι προδικαστικές παραπομπές ενισχύουν, αντί να μειώνουν, τον ρόλο του εθνικού δικαστηρίου στο πλαίσιο της έννομης τάξης της ΕΕ.

7. Στρατηγική χρήση των αρχών της Συνθήκης

- Παραθέστε το άρθρο 6 ΣΕΕ, το οποίο αναγνωρίζει τον Χάρτη ως δεσμευτικό πρωτογενές δίκαιο και απαιτεί από την Ένωση να σέβεται την ΕΣΔΑ ως γενικές αρχές.
- Παραθέστε το άρθρο 82 ΣΛΕΕ, το οποίο παρέχει τη νομική βάση για τη δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις και την αμοιβαία αναγνώριση. Η σύνδεση της υπόθεσης με τις διατάξεις αυτές καταδεικνύει ότι το ζήτημα εμπίπτει πλήρως στο δίκαιο της ΕΕ και, ως εκ τούτου, στην αρμοδιότητα του ΔΕΕ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι - Πίνακας προτύπων

ΠΡΟΤΥΠΟ	ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΕ (όταν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της ΕΕ)	ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΣτΕ	ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
1. Πρόσβαση σε νομικές πληροφορίες	Σύσταση της Επιτροπής 2022 (παρ. 61)	Άρθρα ΕΣΔΑ 6, 13 (Δίκαιη δίκη, αποτελεσματικά ένδικα μέσα), Πρότυπα ΕΠΒ-Κανόνες 30-32 των Ευρωπαϊκών Σωφρονιστικών Κανόνων (ΕΣΚ).	Οι πληροφορίες πρέπει να είναι άμεσες, περιεκτικές και κατανοητές (συμπεριλαμβανομένης της μετάφρασης για τους αλλοδαπούς).
2. Πρόσβαση σε νομικές συμβουλές & Εκπροσώπηση (συμπεριλαμβανομένης της νομικής βοήθειας)	Σύσταση της Επιτροπής 2022 (παρ. 28,58,29)	ΕΣΔΑ άρθρο. 6(3)(γ) (δικαίωμα νομικής συνδρομής), Πρότυπα ΕΠΒ (θεμελιώδης εγγύηση), Κανόνες 23 ΕΣΚ (έγκαιρη, εμπιστευτική πρόσβαση	Το δικαίωμα απαιτεί εμπιστευτικότητα και ουσιαστική παρουσία του δικηγόρου (Campbell, Gülmez).

		και νομική συνδρομή 23.3)	
3. Πρακτική πρόσβαση στα δικαστήρια & Διαδικασίες (καταγγελίες, χωρίς αντίποινα)	Σύσταση της Επιτροπής 2022 (προοίμιο 22, 28 και παρ. 61–63)	Άρθρα ΕΣΔΑ 13 (Αποτελεσματικά ένδικα μέσα) και 34 (ατομική αίτηση), Κανόνες 70-71 ΕΣΚ.	Η έμφαση δίνεται στην άρση των διαδικαστικών, φυσικών και οικονομικών εμποδίων (Barbotin) και στη διασφάλιση απόλυτης προστασίας από αντίποινα (Neshkov).

4. Αποτελεσματικά διορθωτικά μέτρα (προληπτικά & αντισταθμιστικά)	Σύσταση της Επιτροπής 2022 (προοίμιο 22, 28)	Άρθρα ΕΣΔΑ 3, 13 (Απαγόρευση της κακομεταχείρισης, αποτελεσματικά ένδικα μέσα).	Το ένδικο μέσο πρέπει να δύναται να σταματήσει μια συνεχιζόμενη παραβίαση (προληπτικό) και να παρέχει αποκατάσταση για προηγούμενη ζημία (αντισταθμιστική) . Οι πιλοτικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ (Torreggiani, Ananyev) καθόρισαν ότι η αποζημίωση από μόνη της είναι
--	--	---	--

			ανεπαρκής για παραβιάσεις του άρθρου 3.
5. Φύση της διαδικασίας εκατέρωθεν ακρόασης (ισότητα των όπλων)	Σύσταση της Επιτροπής 2022 (παρ. 58–63, 67–70)	ΕΣΔΑ άρθρο. 6 (δίκαιη δίκη, ισότητα των όπλων), ΕΣΚ 30.2 (ενημέρωση σε γλώσσα που κατανοούν) και 59-61 (διαδικασία εκατέρωθεν ακρόασης)	Εγγυάται το δικαίωμα πρόσβασης και αμφισβήτησης αποδεικτικών στοιχείων και κρίσης από αμερόληπτο φορέα λήψης αποφάσεων . Απαραίτητη για την αμφισβήτηση της νομιμότητας και της αναγκαιότητας της προσωρινής κράτησης.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II - Προσωρινή απόφαση (ΔΕΕ) έναντι συμβουλευτικής γνώμης (ΕΔΔΑ)

Κριτήριο	ΔΕΕ - Προσωρινή απόφαση (άρθρο 267 ΣΛΕΕ)	ΕΔΔΑ - Συμβουλευτική γνωμοδότηση (Πρωτόκολλο αριθ. 16 ΕΣΔΑ)
Πεδίο εφαρμογής	Ερμηνεία ή εγκυρότητα του δικαίου της ΕΕ (Συνθήκες, παράγωγο δίκαιο, Χάρτης όπου εφαρμόζεται το δίκαιο της ΕΕ).	Ερμηνεία των δικαιωμάτων και ελευθεριών της ΕΣΔΑ (και των πρωτοκόλλων).
Ποιος μπορεί να υποβάλει αίτημα	Οποιοδήποτε εθνικό δικαστήριο. Τα δικαστήρια τελευταίου βαθμού πρέπει να παραπέμπουν όταν ένα εκκρεμές ζήτημα κοινοτικού δικαίου είναι αποφασιστικής σημασίας.	Μόνο τα ανώτατα δικαστήρια που ορίζονται από τα κράτη που επικύρωσαν το Πρωτόκολλο αριθ. 16.
Διαθεσιμότητα	Δεσμευτική υποχρέωση για τα δικαστήρια τελευταίου βαθμού, εκτός αν πρόκειται για acte clair [σαφής πράξη] (δόγμα CILFIT).	Προαιρετικά: το ΕΔΔΑ έχει τη διακριτική ευχέρεια να αποδεχθεί ή να απορρίψει το αίτημα.
Δεσμευτικός χαρακτήρας της απόφασης/γνώμης	Δεσμευτικός για το αιτούν δικαστήριο και έγκυρος για όλα τα εθνικά δικαστήρια σε ολόκληρη την ΕΕ. Δημιουργεί de facto δεδουλευμένο.	Μη δεσμευτικός, μόνο συμβουλευτικός, αλλά έχει ισχυρή πειστική ισχύ και αναμένεται να καθοδηγήσει τα εθνικά δικαστήρια.
Επίδραση στα άτομα	Τα άτομα δεν μπορούν να υποβάλουν άμεσα αίτημα. Πρέπει να πείσουν το εθνικό δικαστήριο να	Ομοίως: τα άτομα δεν μπορούν να υποβάλουν αίτημα. Πρέπει να πείσουν το εθνικό δικαστήριο τελευταίου

	παραπέμπει την υπόθεση. Η ερμηνεία που δόθηκε ισχύει στην περίπτωση τους.	βαθμού να ζητήσει γνωμοδότηση. Η καθοδήγηση διαμορφώνει την εγχώρια απόφαση, αλλά δεν επιλύει η ίδια την υπόθεση.
Εστίαση	Εξασφαλίζει την ομοιόμορφη ερμηνεία και εφαρμογή του δικαίου της ΕΕ και διασφαλίζει τη συνοχή της έννομης τάξης της ΕΕ.	Παρέχει έγκυρη καθοδήγηση σχετικά με την ερμηνεία της Σύμβασης για την πρόληψη των παραβιάσεων και την εναρμόνιση των προτύπων μεταξύ των κρατών.
Σχέση με ανώτερες αρχές	Λειτουργεί στο πλαίσιο της ΣΕΕ/ΣΛΕΕ και του Χάρτη και επιβάλλει τις αρχές της υπεροχής, του άμεσου αποτελέσματος και της αποτελεσματικότητας του δικαίου της ΕΕ.	Λειτουργεί στο πλαίσιο του συστήματος της ΕΣΔΑ και συμπληρώνει τη διαδικασία ατομικής καταγγελίας του Στρασβούργου προσφέροντας προληπτική καθοδήγηση.
Κριτήρια παραδεκτού	Η ερώτηση πρέπει να είναι σχετική με την επίλυση της υπόθεσης και όχι υποθετική. Το Δικαστήριο μπορεί να απορρίψει άσχετες ή κακοδιατυπωμένες αιτήσεις.	Η γνώμη πρέπει να αφορά πραγματική νομική αβεβαιότητα. Το ΕΔΔΑ μπορεί να την απορρίψει εάν έχει ήδη επιλυθεί σε πάγια νομολογία ή είναι υπερβολικά συγκεκριμένη ως προς τα πραγματικά περιστατικά.
Επιπτώσεις στα εθνικά δικαστήρια	Τα εθνικά δικαστήρια πρέπει να εφαρμόζουν την ερμηνεία που δίνεται. Η παράλειψη αναφοράς μπορεί να δημιουργήσει ευθύνη του κράτους (Köbler).	Τα εθνικά δικαστήρια διατηρούν διακριτική ευχέρεια, αλλά η αγνόηση μιας συμβουλευτικής γνωμοδότησης αυξάνει τον κίνδυνο μεταγενέστερης διαπίστωσης παραβίασης σε μεμονωμένες αιτήσεις.

Στρατηγική αξία για τους δικηγόρους	Ανοίγει το δρόμο για την έμμεση επιβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων της ΕΕ (Χάρτης) σε περιπτώσεις κράτησης που συνδέονται με τη συνεργασία της ΕΕ (π.χ. ΕΕΣ).	Προσφέρει προληπτική αποσαφήνιση των προτύπων του Στρασβούργου, ενισχύοντας τη λήψη αποφάσεων σύμφωνα με τη Σύμβαση και μειώνοντας τον κίνδυνο επαναλαμβανόμενων δικαστικών διαφορών.
Χρήση σε περιπτώσεις κράτησης	Aranyosi και Căldăraru (ΔΕΕ): τα δικαστήρια εκτέλεσης πρέπει να αναβάλλουν/απορρίπτουν τα ΕΕΣ όταν οι συνθήκες κράτησης κινδυνεύουν να παραβιάσουν το άρθρο 4 του ΧΘΔ.	Οι συμβουλευτικές γνωμοδοτήσεις θα μπορούσαν να αποσαφηνίσουν ανεπίλυτα πρότυπα σε θέματα όπως ο ελάχιστος χώρος κελιών, η μεταχείριση ευάλωτων κρατουμένων ή οι απαιτήσεις για αποτελεσματικούς μηχανισμούς καταγγελιών (με βάση την υπόθεση Muršić και άλλη νομολογία του ΕΔΔΑ).

Πηγές

Νομικό πλαίσιο και ήπιο δίκαιο

[Commission Recommendation \(EU\) 2023/681 of 8 December 2022 on procedural rights of suspects and accused persons subject to pre-trial detention and on material detention conditions](#)

[2002/584/JHA: Council Framework Decision of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States](#)

[European Prison Rules](#)

[Recommendation on the use of remand in custody, the conditions in which it takes place and the provision of safeguards against abuse \(2006\)](#)

[Recommendation No. R \(81\)7 on measures facilitating access to justice;](#)

[Recommendation No. R \(93\)1 on effective access to the law and to justice for the very poor](#)

[Recommendation CM/Rec \(2012\)12 concerning foreign prisoners](#)

[2021 guidelines on legal aid](#)

[Council of Europe Convention for the Protection of the Profession of Lawyer](#)

Κατευθυντήριες γραμμές και γκρίζα βιβλιογραφία

[Joint Factsheet on the European Arrest Warrant and Fundamental Rights ECtHR and CJEU Case-Law, ECtHR and the European Union Agency for Fundamental Rights](#)

[Handbook on European law relating to access to justice, European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe](#)

[Handbook on European law relating to access to justice, European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe](#)

[Guidance Document on the European Prison Rules, Penal Reform International and the Council of Europe](#)

[EPB Annual Reports](#)

[CCBE Q&A Guide on the European Court of Human Rights](#)

[ECtHR Guide on Prisoners' Rights](#)

[ECtHR Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights - Right to a fair trial \(civil limb\)](#)

[ECtHR Guide on Article 13 of the European Convention on Human Rights](#)

[ECtHR Guide to good practice in respect of domestic remedies](#)

[ECtHR Practical Guide on Admissibility Criteria](#)

Co-funded by
the European Union

CENTRE FOR
EUROPEAN
CONSTITUTIONAL
LAW

THEMISTOKLES AND DIMITRIS TSATSOS FOUNDATION

EUROPEAN
PRISON
LITIGATION
NETWORK

ZMINA

HUMAN RIGHTS CENTER